

De invloed van de EU op de kwaliteit van de Oekraïense democratie

Wetenschappelijke verhandeling

aantal woorden: 23.300

Tim Haesebrouck
Visserkapelstraat 9 bus 11
8300 Knokke-Heist
Tim_Haesebrouck@hotmail.com
0497/13.37.21

MASTERPROEF EU-STUDIES

PROMOTOR: PROF. DR. Jan Orbie

COMMISSARIS: DR. An Schrijvers

COMMISSARIS: Eline De Ridder

ACADEMIEJAAR 2009 - 2010

Abstract

Deze masterproef onderzoekt de invloed van de EU op de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie in de periode 2005-2010. Dit vormt de basis voor het voorspellen van de toekomstige impact van de EU. Het analytisch beginpunt is een theoretische inschatting van de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie in de periode 2005-2010 zonder externe impact. Vervolgens wordt nagegaan of de EU deze door middel van conditionaliteit, bekrachtiging of capaciteitsopbouw kon beïnvloeden. Hieruit blijkt dat de EU weinig impact zal uitoefen door een combinatie van een ongunstige binnenlandse context en een gebrek aan consistentie van de conditionaliteit die niet wordt opgevangen door capaciteitsopbouw of bekrachtiging. Binnenlandse factoren volstaan dan ook om de evolutie te verklaren. Deze hypothese wordt getoetst aan de algemene evolutie van de Oekraïense democratie in de periode 2005-2010 en aan drie casestudies. Deze bevestigen dat de EU geen impact had op de kwaliteit van de Oekraïense democratie. Tot slot wordt nagegaan of de invloed van de EU in de toekomst zal stijgen. De kans op meer invloed wordt als erg klein ingeschat omdat de oorzaken van de beperkte invloed in 2010 nog steeds aanwezig zijn in de relatie EU-Oekraïne.

Inhoudstabel

1	Inleiding	7
1.1	Empirische context.....	7
1.1.1	Oekraïne 2005-2010: nieuw buurland van de EU met een “Oranje” president ...	7
1.1.2	De EU als promotor van democratie en mensenrechten in Oekraïne	8
1.1.3	Empirische relevantie	8
1.2	Theoretische context	9
1.2.1	Normative power Europe.....	9
1.2.2	Invloed EU op democratie buurlanden	9
1.2.3	Invloed EU op Oekraïne	10
1.2.4	Theoretische relevantie	11
1.3	Probleemstelling en specifieke onderzoeksvragen.....	11
1.4	Opbouw en methode.....	12
2	Theoretisch kader EU-invloed	14
2.1	Wat is democratie?.....	14
2.2	Wat is invloed?.....	15
2.3	Binnenlandse context	16
2.3.1	Modellering binnenlandse context.....	16
2.3.2	Evolutie kwaliteit democratie	18
2.4	EU-invloed op binnenlandse context	19
2.4.1	Manieren EU-invloed	19
2.4.2	Overtuigen Statusquo Veto Agents: theoretische mechanismen	19
2.4.3	Conditionaliteit	20
2.4.4	Onrechtstreekse beïnvloeding: bekrachtiging Change Agents	21
2.4.5	Capaciteitsopbouw.....	23
2.5	Besluit en verdere opbouw.....	24

3	De binnenlandse context	25
3.1	Veto Agents: politieke actoren die staatsinstellingen beheersen.....	25
3.1.1	Formele instellingen	25
3.1.2	Politieke gebeurtenissen 2005-2010	27
3.1.3	Politieke actoren: macht en preferenties	28
3.1.4	Besluit Veto Agents.....	30
3.2	Andere relevante actoren.....	30
3.2.1	De Oekraïense bevolking.....	30
3.2.2	Civil Society	32
3.2.3	Oligarchen.....	32
3.2.4	Besluit samenlevingsactoren	34
3.3	Capaciteit Oekraïne	34
3.4	Verwachte evolutie democratie	35
4	Conditionaliteit	37
4.1	Conditionaliteit in relatie EU-Oekraïne	37
4.2	Adoptiekosten en Veto Agents.....	38
4.3	Relevantie, grootte en snelheid van incentives en sancties	39
4.3.1	Materiële incentives.....	39
4.3.2	Institutionele relaties.....	41
4.3.3	Sociale conditionaliteit	43
4.3.4	Rusland als alternatieve bron van beloningen	44
4.3.5	Besluit incentives en sancties	45
4.4	Determinacy van voorwaarden.....	45
4.4.1	Duidelijkheid verwachtingen en monitoring	45
4.4.2	Link verwachtingen en beloningen.....	46

4.5	Credibiliteit.....	46
4.5.1	Capaciteit EU.....	46
4.5.2	Monitoringcapaciteit.....	48
4.5.3	Consistentie.....	48
4.5.4	Besluit credibiliteit.....	48
4.6	Invloed EU via conditionaliteit	49
5	Bekrachtiging.....	50
5.1	In relatie EU-Oekraïne	50
5.2	Directe kwalitatieve bekrachtiging.....	50
5.3	Indirecte kwalitatieve bekrachtiging	51
5.4	Indirecte kwantitatieve bekrachtiging	51
5.5	Invloed EU op kwaliteit democratie via bekrachtiging.....	52
6	Capaciteitsopbouw	53
6.1	In relatie EU-Oekraïne	53
6.2	Effectiviteit capaciteitsopbouw	53
6.3	Verwachte impact capaciteitsopbouw op evolutie democratie	54
7	Evolutie kwaliteit Oekraïense democratie	55
7.1	Verwachte evolutie democratie	55
7.2	Oekraïne voor de Oranje Revolutie.....	55
7.3	De Oranje Revolutie als doorbraak democratie	57
7.4	Evolutie kwaliteit democratie na de Oranje revolutie	58
7.5	Verklarende waarde hypothesen	59

8	Casestudies.....	61
8.1	Vrije en eerlijke verkiezingen	61
8.1.1	Binnenlandse verklaring voor evolutie.....	61
8.1.2	Impact van de EU op de evolutie.....	62
8.2	Persvrijheid	63
8.2.1	Binnenlandse verklaring voor evolutie.....	63
8.2.2	Impact EU op binnenlandse evolutie	64
8.3	Rechtsstaat.....	65
8.3.1	Binnenlandse verklaring voor de evolutie	65
8.3.2	Impact EU op binnenlandse evolutie	66
8.4	Besluit	66
9	Verwachte evolutie	68
9.1	Binnenlandse factoren	68
9.2	EU-beleid	69
9.2.1	Conditionaliteit	69
9.2.2	Capaciteitsopbouw en directe bekrachtiging	70
9.3	Besluit	70
10	Besluit.....	71
	Bibliografie	73
	Literatuur	73
	Persartikelen.....	80
	Officiële documenten.....	81

1 Inleiding

Deze masterproef onderzoekt de invloed van de Europese Unie op de kwaliteit van democratie in Oekraïne in de periode 2005-2010. Zowel de empirische als de theoretische context maken dit onderwerp relevant. Deze worden in punt 1.1 en 1.2 van deze inleiding geschetst. Ze vormen de basis voor de probleemstelling en specifieke onderzoeksvragen. Deze worden voorgesteld in punt 1.3. Het laatste onderdeel van deze inleiding beschrijft hoe een antwoord zal worden gezocht op deze vragen.

1.1 Empirische context

1.1.1 Oekraïne 2005-2010: nieuw buurland van de EU met een “Oranje” president

De jaren tussen 2005 en 2010 waren erg turbulent voor Oekraïne. Het land leek na de Oranje Revolutie de definitieve stap te hebben gezet naar democratie. Nadat Victor Janoekovitsj de door massale fraude gekenmerkte presidentskiezingen won, overspoelden miljoenen betogers de straten van Kiev en andere Oekraïense steden. De verkiezingen werd ongeldig verklaard en opnieuw georganiseerd. Deze heruitgave werd gewonnen door Victor Joetsjenko, een voormalig eerste minister die bekend stond als prodemocratische hervormer. Hij benoemde zijn bondgenoot Joelja Tymoshenko tot eerste minister. Door het aan de macht komen van deze “Oranje Coalitie” werd verwacht dat de kwaliteit van de Oekraïense democratie snel zou toenemen. Deze hoge verwachtingen werden niet volledig ingelost. In 2006 kreeg Oekraïne van Freedomhouse voor het eerst de status “*vrij land*” maar begin 2010 kende Oekraïne nog heel wat problemen op vlak van democratie.

President Joetsjenko was een sterke voorstander van EU-integratie. Dit betekende op zich geen breuk met het verleden. Reeds in 1996 maakte Joetsjenko’s voorganger, Leonid Kuchma, EU-lidmaatschap een strategische doelstelling (Kubicek, 2007, p. 4). In tegenstelling tot Joetsjenko zag hij EU-integratie enkel als buitenlands beleid, hij linkte dit niet aan binnenlandse hervormingen (Kuzio, 2006, p. 94). De laatste jaren van zijn presidentschap werden gekenmerkt door een verslechtering in kwaliteit van democratie, waardoor de relaties met de EU onder druk kwamen (Kuzio, 2006, p. 92). Joetsjenko’s aantreden zorgde in Oekraïne voor hoop op snelle integratie in de EU. Maar de Europese keuze van de Oekraïense elite werd ook na zijn aantreden niet beantwoord met een Oekraïense keuze van de EU. Het land werd in de periode 2005-2010 niet erkend als potentiële lidstaat.

In de periode 2005-2010 lanceerde de EU verschillende andere beleidsinitiatieven tegenover Oekraïne, dat door de oostwaartse uitbreiding in 2004 een buurland van de EU was geworden. Het werd een partnerland in het Europees Nabuurschapsbeleid (ENB). *“Dit is een kader voor de relatie van de EU met buurlanden die niet onmiddellijk of op middellange termijn zicht hebben op EU-lidmaatschap.”* (Khasson, Vasilyan en Vos, 2008, p. 218). In 2008 werd het Oosters Partnerschap gelanceerd. Dit moet diepere relaties uitbouwen met de oosterse buurlanden van de EU. Het in 1994 afgesloten Partnership and Cooperation Agreement (PCA) vormde de juridische basis voor de relaties tussen de EU en Oekraïne in de periode 2005-2010. In 2007 startten de onderhandelingen over een New Enhanced Agreement dat dit moest vervangen. In 2009 kreeg dit de naam Associatie Akkoord. Deze onderhandelingen waren begin 2010 nog niet afgerond.

1.1.2 De EU als promotor van democratie en mensenrechten in Oekraïne

Democratiepromotie is een belangrijk element in het extern optreden van de EU. Dit is vastgelegd in de verdragsteksten. Het verdrag van de Europese Unie (VEU) stelt *“De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten.”* (art 2 VEU) Het internationaal optreden van de Unie moet in overeenstemming zijn met deze bepalingen (art 23 VEU). Respect voor democratie is sinds 1995 een "essentiële element" in alle overeenkomsten die de EU sluit met derde landen (Europese Commissie, 2010, 10 mei). Ook in het uitbreidingsproces is respect voor democratie belangrijk (De Ridder, Schrijvers en Vos, 2008, pp. 244-245). Toetredingsonderhandelingen worden niet gestart tot landen stabiele instellingen hebben die de democratie en rechtsstaat garanderen.

Ook in de relatie met Oekraïne was democratie belangrijk. Het is een essentieel element in het PCA (artikel 2 – Europese Unie, 1998). In het ENB wordt een geprivilegeerd partnerschap aangeboden op basis van een wederzijds *commitment to shared values* (Europese Commissie, 2004a). Het promoten van democratie en mensenrechten is één van de doelstellingen in het Oosters Partnerschap en is een onderwerp in de onderhandelingen over een Associatie Akkoord.

1.1.3 Empirische relevantie

De empirische context maakt het erg interessant om de impact van de EU op de kwaliteit van de Oekraïense democratie in de periode 2005-2010 te onderzoeken. Het belang van democratiepromotie in het extern optreden van de EU maakt het relevant om haar werkelijke impact op dit gebied na te gaan. Oekraïne is een interessante case omwille van

de verschillende beleidsinitiatieven die de EU nam en de combinatie van het optimisme in het begin van de periode met de beperkte vooruitgang.

1.2 Theoretische context

Deze masterproef sluit aan bij verschillende onderwerpen uit de literatuur: de normatieve macht van EU, de invloed van de EU op democratie in haar buurlanden en de invloed van de EU op Oekraïne.

1.2.1 Normative power Europe

Manners (2002, 2008) stelt dat de EU een “Normative Power” is die haar normen verspreidt over de hele wereld. Democratie is volgens hem één van deze normen. Deze masterproef gaat na of de EU voldoende Normative *Power* heeft om deze norm effectief te promoten in Oekraïne. Dit land heeft verschillende kenmerken van een ideal case study (Orbie, 2008, p. 18). Verschillende auteurs stellen namelijk dat landen en internationale organisaties de meeste impact hebben op landen in hun geografische omgeving (Kopstein en Reilly, 2000; Emerson en Noutcheva, 2004; Jacoby, 2004, p. 37). Het aan de macht komen van de prowesterse hervormingsgezinde Oranje Coalitie zorgde bovendien voor gunstige omstandigheden voor EU-invloed op Oekraïense. Indien de EU in deze case geen normatieve invloed heeft, is dit een sterke ontkrachting van de normatieve macht van de EU.

1.2.2 Invloed EU op democratie buurlanden

In de literatuur is er consensus over het feit dat de EU het meest invloed uitoefent op buurlanden met een lidmaatschapspectief. De **uitbreiding naar Centraal en Oost-Europa** zorgde voor veel publicaties over deze impact (voor een overzicht zie Sedelmeier, 2006). Er werden verschillende modellen ontwikkeld om deze te verklaren (o.a. Mungiu-Pippidi, 2005; Sedelmeier, 2006, 10-14; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005). Empirisch onderzoek aan de hand van deze modellen wees uit dat een combinatie van een credibel lidmaatschapspectief en lage adoptiekosten noodzakelijk was voor effectieve invloed van de EU op democratie in kandidaatlidstaten.

Verschillende auteurs maakten kanttekeningen bij de invloed van de EU op democratie tijdens het uitbreidingsproces (Pridham, 2006; De Ridder, Schrijvers en Vos, 2008, p.248-253; Mungiu Pippidi 2005, p. 21; Jacoby, 2004, p. 236). Ten eerste was de democratische transitie in deze landen al begonnen voor de EU een lidmaatschapspectief aanbood. Ten tweede werd democratie ook gepromoot door andere internationale organisaties zoals de OESO, de NAVO en de Raad van Europa. Ten derde waren binnenlandse factoren erg belangrijk voor het slagen van het

democratiseringsproces en voor effectieve implementatie van formeel doorgevoerde hervormingen na de toetreding (Dimitrova, 2010). Schimmelfennig en Sedelmeier (2005, p. 222) stellen dat de EU enkel een significante impact had op een specifieke groep landen: onstabiele democratieën die nog niet geconsolideerd waren. Oekraïne kon in de periode 2005-2010 in deze groep ingedeeld worden.

De lancering van het **Europees Nabuurschapsbeleid** inspireerde verschillende auteurs om de invloed van de EU op buurlanden zonder lidmaatschapsperspectief te onderzoeken. Het ENB wordt in veel publicaties beschreven als een poging om het succes van uitbreiding te herhalen (o.a. Kelley, 2006; Maier, 2008; Magen 2006). Verschillende auteurs schatten de effectiviteit van dit beleid in aan de hand van een vergelijking met het uitbreidingsbeleid (o.a. Kochenov, 2009; Maier, 2008; Magen 2006; Schimmelfennig, 2005; Maier en Schimmelfennig, 2007). Deze publicaties maakten gebruik van modellen en inzichten uit het onderzoek rond de oostwaartse uitbreiding. Een combinatie van gebrekkige conditionaliteit, het ontbreken van een lidmaatschapsperspectief, gebrek aan consistentie en een lagere binnenlandse startpositie op vlak van democratie zorgden voor pessimisme in verband met de slaagkansen van het ENB in het promoten van democratie. Kochenov (2009) stelt daarenboven dat de fouten uit het ENB herhaald worden in het Oosters Partnerschap.

Andere auteurs vergelijken het ENB met voorgaande pogingen van de EU om invloed te hebben op landen zonder lidmaatschapsperspectief. Ze stellen dat deze geen invloed hadden op de kwaliteit van democratie. Schimmelfennig en Scholtz (2008) toonden in een vergelijkend onderzoek tot 2004 aan dat conditionaliteit zonder lidmaatschap in de buurlanden niet effectief was. Dit wordt bevestigd in andere publicaties (Dannreuther, 2006, pp.189-190 en Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2006, p. 259)

Deze masterproef wil een bijdrage leveren aan het debat door de impact van de EU na te gaan in buurland Oekraïne. Er wordt nagegaan of het klopt dat de EU weinig impact heeft. Er wordt geprobeerd effectief de invloed van de EU na te gaan en deze te onderscheiden van binnenlandse factoren en andere internationale invloeden. Ook de oorzaken voor de gebrekkige impact worden nagegaan.

1.2.3 Invloed EU op Oekraïne

Verschillende auteurs probeerden de invloed van de EU op democratische transitie in Oekraïne te meten. Voor 2004 wordt deze als erg beperkt of onbestaande beschouwd (Solonenko, 2007a; Kubicek, 2005 en 2007; Wolczuk, 2008). De aangehaalde oorzaken hiervoor kunnen worden samengevat als een tweevoudig gebrek aan engagement: enerzijds van de EU tegenover Oekraïne, anderzijds van de Oekraïense elite tegenover

hervormingen. De verandering in de binnenlandse context en de lancering van het ENB zorgen niet voor positievere inschattingen. Youngs (2009, p. 901) en Bürger (2008) zien een toenemende, maar nog steeds beperkte invloed van de EU. De meerderheid van de geraadpleegde publicaties zijn nog kritischer over de effectiviteit van het ENB in Oekraïne (Pentland, 2007; Kubicek, 2007; Petrov en Serdyuk, 2009; Morlino en Magen, 2009, p. 234). Om het gebrek aan invloed te verklaren worden dezelfde oorzaken als in de literatuur rond het ENB aangehaald. Deze masterproef wil een bijdrage leveren aan deze literatuur door de invloed van de EU over een periode van vijf jaar na te gaan.

1.2.4 Theoretische relevantie

Deze masterproef draagt bij aan deze literatuur door te zoeken naar empirisch bewijs voor normatieve invloed van de EU op een buurland dat geen lidmaatschapsperspectief aangeboden kreeg. Hiernaast wordt een theoretisch model uitgewerkt die EU-invloed onderscheidt van andere invloeden.

1.3 Probleemstelling en specifieke onderzoeksvragen

Deze masterproef zoekt een antwoord op volgende probleemstelling:

Klopt het dat de EU weinig invloed uitoefent op de kwaliteit van de Oekraïense democratie?

De geraadpleegde auteurs waren erg negatief over de mogelijke impact van de EU op de kwaliteit van democratie in niet-kandidaatlidstaten, ook in Oekraïne. Deze masterproef test dit. Er worden drie specifieke onderzoeksvragen beantwoord.

1. *“Was het EU-beleid een noodzakelijke variabele voor de vooruitgang in kwaliteit van democratie in de periode 2005-2010?”*

Uit de empirische context blijkt dat Oekraïne vooruitgang maakte op vlak van democratie in de periode 2005-2010 en dat de EU er toen actief democratie promootte. Het is dan ook erg relevant om na te gaan of de EU noodzakelijk was voor deze vooruitgang. Uit het literatuuroverzicht bleek namelijk dat zelfs in het uitbreidingsbeleid vragen werden gesteld over de noodzakelijkheid van EU-beleid voor de democratische transitie in de Centraal en Oost-Europese landen.

2. *“Wat waren de oorzaken van deze beperkte invloed?”*

Uit de empirische context blijkt dat de verwachtingen in verband met democratie hooggespannen waren in 2005, maar dat deze niet werden ingelost. Daarenboven bleek uit het literatuuroverzicht dat Oekraïne gezien kan worden als ideal case study. Het is dan ook interessant om op zoek te gaan naar de oorzaken van deze beperkte invloed.

3. *“Zal de EU de komende jaren meer impact hebben op de kwaliteit van de Oekraïense democratie?”*

Het einde van de besproken periode kende verschillende nieuwe beleidsinitiatieven van de EU. Het is dan ook interessant om na te gaan of de EU in de toekomst meer impact zal hebben op Oekraïne en ervoor kan zorgen dat de democratische transitie wordt voortgezet. Dit gebeurt aan de hand van de oorzaken voor de beperkte impact op de Oekraïense democratie. Indien deze niet meer aanwezig zijn op het einde van de periode zal de impact van de EU in de toekomst stijgen.

1.4 Opbouw en methode

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden wordt in hoofdstuk 2 een theoretisch kader opgesteld. Eerst worden de centrale begrippen uit de probleemstelling geoperationaliseerd: kwaliteit van de democratie en EU-invloed. Hierna wordt een theoretisch model opgesteld om EU-invloed na te gaan. Dit bestaat uit twee delen. Eerst wordt de binnenlandse context gemodelleerd en worden de manieren waarop de kwaliteit van Oekraïense democratie vooruit kan gaan beschreven. Hierna worden drie mechanismen opgesteld waarmee de EU-invloed kan uitoefenen op de kwaliteit van democratie via deze binnenlandse context. Per mechanisme worden determinanten opgesteld die het succes ervan bepalen.

Hoofdstukken 3 tot 6 passen dit model toe op de case Oekraïne. In hoofdstuk 3 wordt de Oekraïense binnenlandse situatie beschreven aan de hand van het theoretisch model. De evolutie van kwaliteit van democratie wordt ingeschat aan de hand van de binnenlandse factoren. Er worden twee hypothesen opgesteld over de verwachte evolutie die de kwaliteit van Oekraïense democratie zal doormaken zonder invloed van externe factoren.

Hoofdstuk 4, 5 en 6 bespreken de drie beïnvloedingsmechanismen: conditionaliteit, bekrachtiging en capaciteitsopbouw. Eerst wordt onderzocht of deze aanwezig waren in de relatie tussen de EU Oekraïne. Hierna wordt de effectiviteit ervan ingeschat op basis van de determinanten uit het theoretisch model. Er wordt onderzocht of ze de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie zullen beïnvloeden. Indien dit niet het geval is worden de oorzaken voor gebrekkige invloed weergegeven. De hypothesen uit hoofdstuk 3 zullen in dit geval valabel blijven. Indien er wel invloed wordt verwacht, worden nieuwe hypothesen opgesteld in verband met de verwachte evolutie van de Oekraïense democratie.

In hoofdstuk 7 en 8 worden de hypothesen uit de voorgaande hoofdstukken onderzocht. In hoofdstuk 7 worden deze getoetst aan de algemene evolutie van de kwaliteit van de

Oekraïense democratie. In hoofdstuk 8 worden ze getest aan de hand van specifieke cases. In hoofdstuk 9 wordt onderzocht of de oorzaken voor de gebrekkige invloed nog steeds aanwezig zijn in 2010. Op basis hiervan wordt de toekomstige invloed van de EU ingeschat. In het besluit wordt een antwoord gegeven op de drie specifieke onderzoeksvragen en wordt aangeduid of deze aansluiten bij de heersende tendensen in de literatuur.

2 Theoretisch kader EU-invloed

In dit hoofdstuk wordt een theoretisch kader opgebouwd voor het onderzoeken van de invloed van de EU op de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie. Eerst worden kwaliteit van democratie en invloed geoperationaliseerd. Hierna wordt de binnenlandse context gemodelleerd en wordt beschreven wanneer de kwaliteit van democratie zal stijgen. Het volgende onderdeel beschrijft hoe de EU deze binnenlandse context kan beïnvloeden en welke determinanten de mate van invloed bepalen. In het besluit worden de drie scenario's weergegeven waarin de EU een positieve invloed heeft op kwaliteit van de Oekraïense democratie. In de volgende onderdelen van deze masterproef wordt onderzocht of één van deze scenario's zich effectief voltrok tussen 2005 en 2010 in Oekraïne.

2.1 Wat is democratie?

Democratie is een containerbegrip. Het kan heel wat betekenissen en vormen aannemen (Devos, 2006, p. 458). Deze *“cirkelen rond het idee dat de wil van het volk moet primeren bij het nemen van politieke beslissingen”* (Devos, 2006, p. 458). Democratie is een proces, er is geen duidelijke dichotomie tussen een democratisch en ondemocratisch regime. Het is moeilijk om landen in te delen in één van deze categorieën. Verschillende landen zitten in een grijze zone hiertussen (Carothers, 2002, pp. 9-11). Deze hybride regimes combineren democratische en autoritaire elementen (Magen en Morlino, 2009, p.3). Ook Oekraïne bevond zich tussen 2005 en 2010 in deze zone. In dit onderzoek wordt het moeilijke onderscheid tussen democratie en andere regimes opgevangen door de evolutie van de kwaliteit van democratie na te gaan. De vraag of Oekraïne een democratie is, wordt niet expliciet beantwoord.

Deze masterproef past een operationalisering toe van Diamond en Morlino (2004). Deze stellen dat *“een democratie kwalitatief is als ze haar burgers een grote mate van vrijheid, politieke gelijkheid en controle over het beleid en beleidsmakers geeft door middel van legitieme en wettelijk functionerende instellingen”* (Diamond en Morlino, 2004, p. 6). Ze onderscheiden 8 dimensies waarin de kwaliteit van democratie varieert. De eerste vijf dimensies zijn proceduraal. Een eerste procedurale dimensie is de rechtsstaat: de samenleving en het besluitvormingsproces moeten gereguleerd worden door algemeen geldende regels waarvoor alle burgers gelijk zijn. Een onafhankelijke rechterlijke macht moet toezicht houden op deze regels. Ten tweede is partijcompetitie noodzakelijk: er moeten gereguleerde, vrije en eerlijke verkiezingen tussen verschillende politieke partijen plaatsvinden. Een derde dimensie is politieke participatie: de bevolking moet de

besluitvorming kunnen beïnvloeden, zowel tijdens als tussen verkiezingen. Een vierde dimensie is verticale accountability: burgers moeten voldoende informatie hebben over de politieke besluitvorming. Een laatste procedurale determinant is horizontale accountability: er moet een systeem van checks en balances zijn, waarin de verschillende staatsinstellingen elkaar controleren.

De zesde en zevende dimensie zijn inhoudelijk. Ten eerste moeten politieke rechten en vrijheden - zoals algemeen stemrecht, vrijheid van meningsuiting en vereniging, recht op privacy - gerespecteerd en gegarandeerd zijn. Ten tweede moet er een zekere mate van gelijkheid zijn. Alle burgers moeten gelijke toegang hebben tot politieke machtsbronnen en economische rijkdom. Het resultaat van deze procedurale en inhoudelijke dimensies is politieke responsiviteit: de overheid doet wat de bevolking van haar verwacht. Deze dimensies overlappen en zijn onderling afhankelijk.

2.2 Wat is invloed?

Er is invloed als een actor (de beïnvloede) iets doet dat hij zonder de aanwezigheid of activiteiten van een andere actor (de beïnvloeder) niet zou doen (Devos, 2006, p. 121). Het resultaat van beïnvloeding is dus verandering. De EU heeft invloed op democratie in derde landen als ze een noodzakelijke variabele was voor binnenlandse verandering. Deze verandering kan verschillende vormen aannemen (Morlino en Magen, 2009, pp. 40-42; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 8). Ten eerste kan invloed van de EU zorgen voor formele verandering in Oekraïne. Hierbij worden wetten aangenomen ter bescherming van democratie. Ten tweede kan EU-invloed zorgen voor discursieve verandering: binnenlandse Oekraïense actoren zenden positieve boodschappen uit in verband met democratie. Ten derde kan er subjectieve verandering plaatsvinden (Emerson en Noutcheva, 2004, p. 4). Hierbij is er een verandering in de houding van binnenlandse actoren tegenover democratie. Ten slotte kan er gedragsverandering optreden. Hierbij zullen binnenlandse actoren gedrag stellen dat de kwaliteit van democratie vooruit helpt.

In dit onderzoek wordt verandering geoperationaliseerd op een manier die aansluit bij laatstgenoemde vorm. Er is verandering als de kwaliteit van de democratie in Oekraïne effectief verhoogt. Er werd gekozen voor deze operationalisering omwille van twee redenen. Ten eerste is verandering in kwaliteit van democratie enkel nuttig als ze zorgt voor een effectieve verbetering. Formele aannamen van algemeen stemrecht is bijvoorbeeld nutteloos als verkiezingen niet eerlijk verlopen. Ten tweede is reële verandering eenvoudig operationaliseer- en meetbaar, in tegenstelling tot subjectieve verandering (Zürn en Checkel, 2005, p. 1045). Reële verandering is enkel mogelijk als

het gedrag van actoren verandert. De andere vormen van verandering kunnen leiden tot gedragsverandering maar zijn op zich niet voldoende voor reële verandering. Formele aanname van regels rond democratie zorgt niet voor een reële verandering als deze niet worden geïmplementeerd. Ook discursieve verandering en verandering in preferenties van actoren leiden zonder aanpassing van gedrag niet tot reële verandering. Vooral de EU-invloed kan uitoefenen moet er dus gedragsverandering zijn bij binnenlandse Oekraïense actoren.

2.3 Binnenlandse context

Staten zijn soeverein, ze bepalen zelf hun regeervorm en interne rechtsregels (Devos, 2006, p. 316). Vooruitgang in kwaliteit van democratie zal dan ook steeds het gevolg zijn van binnenlandse veranderingen. De EU kan bepaalde normen promoten in niet-lidstaten, maar ze kan deze niet rechtstreeks opleggen zonder hun soevereiniteit te schenden (Morlino en Magen, 2009, pp. 29-30). Vermits dit laatste geen realistische optie is, zal democratiepromotie steeds via de binnenlandse context verlopen. In de geraadpleegde literatuur wordt vaak gewezen op het belang van de binnenlandse factoren voor het nagaan van externe invloed op democratie (zie o.a. Checkel 2001, p. 553; Jacoby, 2004, p. 238; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005; Maier 2008; Balfour 2007).

2.3.1 Modelleren binnenlandse context

De EU zal enkel via de filter van binnenlandse actoren de kwaliteit van democratie beïnvloeden. Om EU-invloed structureel te onderzoeken en te onderscheiden van binnenlandse evoluties wordt de binnenlandse context in dit onderdeel abstract gemodelleerd. Dit model volgt een individualistische ontologie, binnenlandse actoren (individuen of organisaties) zijn de analytische basiseenheid. Deze actoren vormen samen de Oekraïense samenleving. Deze modellering sluit aan bij de dominante theoretische stroming voor het verklaren van democratische transitie (Morlino en Magen, 2009, p. 19). Deze benadrukt het belang van actoren, strategische onderhandelingen en institutionele machtsdynamiek tussen elite en oppositieactoren. Andere theorieën rond democratische transitie benadrukken het belang van socio-economische basisvoorwaarden voor democratisering. De EU kan hier invloed op hebben door bijvoorbeeld de economische groei te stimuleren. Deze invloed is moeilijk observeerbaar, indirect en zal pas op langere termijn effect hebben. De eerste benadering is dan ook het meest geschikt voor het onderzoeken van de specifieke onderzoeksvragen.

Het model gaat hiernaast ook uit van rationale actoren die handelen op basis van statische doelstellingen: de preferenties van actoren blijven gedurende de hele periode gelijk. Deze rationalistische uitgangspunten zijn het meest geschikt voor het verklaren van

democratische transitie op korte termijn. Checkel (2001, pp. 562-563) toonde aan dat wijziging in preferenties het meest waarschijnlijk is in een private, geïsoleerde setting en bij twijfel over belangen van actoren. Beslissingen die de kwaliteit van democratie vooruit helpen hebben meestal duidelijke gevolgen voor de belangen van veel actoren en krijgen daardoor veel aandacht. De voorwaarden voor effectieve beïnvloeding van preferenties zijn dus niet aanwezig.

Binnenlandse actoren kunnen vier verschillende rollen spelen die verschillen op twee vlakken: houding tegenover hervormingen en het hebben van vetomacht. Deze rollen zijn niet statisch, ze variëren in tijd en per onderwerp.

	Vetomacht	Geen vetomacht
Niet hervormingsgezind	Statusquo Veto Agent	Irrelevant Agent Statusquo agent
Hervormingsgezind	Change Veto Agent	Change Agent

Rollen binnenlandse actoren

Veto Agents zijn meestal politieke actoren die belangrijke posities innemen in de staatsinstellingen. Hun actieve of passieve toestemming is nodig voor vooruitgang in kwaliteit van democratie. In het eerste geval moeten ze actief gedrag stellen om hervormingen door te voeren, zoals bijvoorbeeld een herziening van de grondwet. Ze beschikken hier over een passieve vetomacht: ze moeten niet handelen om vooruitgang in kwaliteit van democratie tegen te houden. In het tweede geval mogen ze geen gedrag stellen dat vooruitgang tegen houdt, zoals bijvoorbeeld het intimideren van oppositiekandidaten. In dit geval beschikken ze over een actieve vetomacht: ze moeten handelen om hervormingen tegen te houden. **Change Agents** zijn actoren die vooruitgang op vlak van democratie nastreven (Morlino en Magen, 2009, pp. 43-44). Dit kan een doel op zich zijn of een manier om andere doelstellingen te verwezelijken. **Statusquo Agents** zijn actoren die hervormingen willen tegenhouden. Indien ze vetomacht hebben kunnen ze dit zowel actief als passief doen. Statusquo Agents zonder vetomacht zullen proberen Veto Agents onder druk te zetten om geen prodemocratische veranderingen door te voeren. Tenslotte zijn er ook **Irrelevant Agents**, hun toestemming is niet nodig en ze ondernemen geen actie om hervormingen door te voeren of tegen te houden. Veto Agents kunnen nooit irrelevant zijn. Ze moeten steeds kiezen of ze hervormingen steunen of tegenhouden via een actief of passief veto. Verandering in het gedrag van deze actoren kan op verschillende manieren zorgen voor vooruitgang van kwaliteit van democratie (Checkel, 2005, p. 814).

2.3.2 Evolutie kwaliteit democratie

Het analytisch beginpunt voor het nagaan van evolutie van democratie is het binnenlands statusquo (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 11). In deze situatie is er geen vooruitgang in kwaliteit van democratie. Het statusquo kan twee oorzaken hebben: er zijn Statusquo Veto Agents of er is te weinig capaciteit in de samenleving om prodemocratische hervormingen door te voeren. Afhankelijk van deze oorzaken kan het statusquo op verschillende manieren worden doorbroken.

Als het statusquo wordt veroorzaakt door **Statusquo Veto Agents** kan dit top-down en bottom-up doorbroken worden (Checkel, 1999, p. 88). In het eerste geval zullen deze actoren Change Agent worden zonder invloed van andere actoren. Dit zal gebeuren als ze prodemocratische verandering aannemen als een tactiek om andere doelstellingen te behalen. Politieke actoren kunnen bijvoorbeeld democratische hervormingen doorvoeren om hun populariteit te verhogen en herverkozen te raken. Bottom-up verandering is er als Change Agents effectief Statusquo Veto Agents onder druk zetten om prodemocratische veranderingen door te voeren. Ze kunnen de kosten voor het niet doorvoeren van hervormingen verhogen of ervoor zorgen dat Veto Agents hun vetomacht verliezen (Checkel, 1999, pp. 88-89 en Morlino en Magen, 2009, p. 43). Een voorbeeld van dit laatste zijn Change Agents die verkozen raken ten voordele van Statusquo Agents.

De afwezigheid van Statusquo Veto Agents is onvoldoende voor vooruitgang op vlak van democratie. Het is mogelijk dat alle binnenlandse actoren bereid zijn verandering door te voeren, maar hier niet toe in staat zijn omdat ze niet de nodige **capaciteit** hebben (Morlino en Magen, 2009, p. 46). Deze capaciteit wordt in deze masterproef geoperationaliseerd als technische en financiële mogelijkheden van actoren. Welke capaciteit noodzakelijk is hangt af van de specifieke dimensie van de kwaliteit van democratie. Een kwalitatief hoge rechtsstaat heeft bijvoorbeeld goedgeschoolde en onpartijdige rechters nodig, terwijl politieke participatie nood heeft een sterke civil society. Capaciteitsopbouw kan het gevolg zijn van buitenlandse steun maar kan ook veroorzaakt worden door binnenlandse evoluties zoals economische groei of de introductie van betere managementstechnieken.

Er zijn dus twee manieren waarop het statusquo kan worden doorbroken. EU-invloed is voor geen van beiden een noodzakelijke voorwaarde. In het volgende onderdeel wordt aangeduid hoe EU-invloed kan zorgen voor het doorbreken van het statusquo en wanneer deze invloed hier noodzakelijk voor is.

2.4 EU-invloed op binnenlandse context

2.4.1 Manieren EU-invloed

De EU kan beide manieren voor het doorbreken van het statusquo beïnvloeden. Ze kan via technische of financiële steun zorgen voor capaciteitsopbouw of ervoor zorgen dat Statusquo Veto Agents de hervormingen niet meer tegenhouden. Dit laatste kan ze zowel rechtstreeks als onrechtstreeks. In het eerste geval zal ze Statusquo Veto Agents beïnvloeden om hervormingen door te voeren (Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2006, p. 33). De EU kan ook onrechtstreeks invloed uitoefenen door Change Agents te steunen om Veto Statusquo Agents onder druk te zetten.

Er zijn drie scenario's mogelijk waarin de EU-invloed heeft op kwaliteit van democratie in Oekraïne:

1. De EU was noodzakelijk voor het omvormen van Statusquo Veto Agent(s) tot Change Agents en er zijn geen andere Statusquo Veto Agents.
2. De EU was noodzakelijk om Change Agents voldoende sterk te maken om Statusquo Veto Agents onder druk te zetten.
3. De EU was noodzakelijk om voldoende capaciteit te creëren voor het doorvoeren van hervormingen.

Indien één van deze scenario's aanwezig was in de periode 2005-2010 in Oekraïne had de EU een positieve invloed op kwaliteit van democratie. Deze manieren worden hieronder besproken en er worden determinanten opgesteld die hun succes bepalen.

2.4.2 Overtuigen Statusquo Veto Agents: theoretische mechanismen

In de literatuur worden verschillende mechanismen beschreven waarmee de EU Statusquo Agents kan overtuigen om Change Agents te worden. Deze kunnen ingedeeld worden volgens twee criteria: wat wordt beïnvloed (doelstellingen of gedrag) en de mate van druk die de EU uitoefent.

De EU kan zowel de doelstellingen als het gedrag van Veto Statusquo Agents veranderen (zie o.a. March en Olsen, 1998, pp. 949-951; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 8; Morlino en Magen, 2009). In het eerste geval zal de EU actoren ervan proberen te overtuigen dat gedrag dat de kwaliteit van democratie vooruit helpt, gepast is. In literatuur worden verschillende mechanismen en modellen uitgewerkt die dit proces verklaren (zie o.a. Checkel, 2005, pp. 810-813; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005; Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2006). Ze komen uit de constructivistische school en gaan ervan uit dat actoren in sommige gevallen worden gestuurd door een logic of appropriateness. Ze handelen dan volgens de regels die ze als gepast beschouwen in een

bepaalde situatie. Het resultaat van EU-beïnvloeding is subjectieve verandering bij deze actoren. Ze worden oprecht overtuigd van de waarde van vooruitgang op vlak van democratie (Checkel, 2001, p. 562). De EU kan ook het gedrag van Veto Statusquo Agents beïnvloeden zonder dat hun doelstellingen veranderen. Rationalistische theorieën zijn het meest geschikt om deze na te gaan. Ze gaan uit van rationeel handelende actoren die een logic of expected consequences volgen: *“actoren kiezen tussen mogelijkheden door deze te evalueren op basis van hun verwachte gevolgen voor persoonlijke of collectieve doelen.”* (March en Olsen, 1998, p. 949). Het resultaat van EU-invloed is gedragsverandering omdat actoren verwachten dat prodemocratisch gedrag positieve gevolgen zal hebben voor hun doelstellingen.

In dit onderzoek wordt enkel de invloed die de EU op Oekraïne had door middel van beïnvloeding van gedrag onderzocht. Deze passen binnen de rationalistische uitgangspunten van deze masterproef. Comparatief onderzoek toonde daarenboven aan dat sociaal-constructivistische theorieën de effectiviteit van invloed niet konden verklaren (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 670; Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2003, p. 514; Morlino en Magen, 2009, p. 254). Sociaalconstructivistische socialisering werkt bovendien enkel op lange termijn (Solonenko, 2007b, p26; Kelley, 2006, p.51).

Een tweede criterium om de beïnvloedingsmechanismen in te delen is de mate van druk van de EU (Jacoby, 2004, p. 6; Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 20). Er zijn vormen van beïnvloeding waarbij de EU erg veel druk zet op derde landen, maar het is ook mogelijk dat actoren beïnvloed worden louter door de aanwezigheid van de EU. In deze masterproef wordt enkel de invloed van de EU door sterke druk onderzocht. Dit sluit aan bij de doelstellingen van deze masterproef: de invloed van EU-beleid onderzoeken. Morlino en Magen (2009, p. 39) wijzen er bovendien op dat EU-invloed moeilijk kan worden onderscheiden van invloed van andere actoren als ze niet zelf de drijvende kracht is.

Deze masterproef gaat dus enkel de invloed na die de EU had door actief te proberen het gedrag van Statusquo Veto Agents te proberen wijzigen. De EU gebruikt hiervoor conditionaliteit.

2.4.3 Conditionaliteit

Conditionaliteit gaat uit van rationale actoren die handelen op basis van een kosten-opbrengstenbalans (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, pp. 10-12). Ze zullen gedrag stellen als de opbrengsten hiervan de kosten overstijgen. De hoogte van deze kosten en opbrengsten hangt af van de doelstellingen van de beïnvloede actoren. De EU kan deze kosten-opbrengstenbalans op verschillende manieren beïnvloeden. Ten eerste kan de EU

beloningen aanbieden in ruil voor het stellen van bepaald gedrag, hierdoor zullen de opbrengsten voor dit gedrag stijgen. Dit is positieve conditionaliteit of reinforcement by reward. Ten tweede kan de EU ook dreigen met sancties voor het stellen van bepaald gedrag, waardoor de kosten ervan stijgen. Hiernaast is er een onderscheid tussen sociale en materiële conditionaliteit (Checkel, 2005, p. 808 en 2001, p. 558; Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2003, p. 498). Een sociale sanctie of beloning is het openbaar bekritisieren of steunen van actoren. Hierdoor kan hun binnenlandse legitimiteit dalen of stijgen (Finnemore en Sikkink, 1998, p. 903).

Om de effectiviteit van conditionaliteit na te gaan ontwierpen Schimmelfennig en Sedelmeier het External Incentives model (2005, pp. 12-14). Hierin worden vier determinanten opgesteld die het succes van conditionaliteit bepalen. De eerste is *snellheid, grootte en relevantie* van incentives en sancties. Deze moeten op korte termijn voldoende grote gevolgen hebben voor de doelstellingen van de actoren. Een tweede factor is *determinacy*. Er moet een duidelijke link zijn tussen de regel en de sanctie of incentive. Een derde factor is de *credibiliteit* van de conditionaliteit. Het moet geloofwaardig zijn dat de EU het geven van beloningen en sancties afhankelijk maakt van het gedrag van actoren. Ten vierde zijn er de *adoptiekosten en het aantal Veto Agents*. Deze mogen niet te groot zijn

Dit model werd opgesteld voor het verklaren van de invloed van de EU tijdens de oosterse uitbreiding. Het uitbreidingsbeleid is de enige case waarbij de EU systematisch een hoge impact had op democratie in derde landen. De modellen die in het onderzoek hierrond werden ontworpen vormen dan ook een goede basis voor het nagaan van de effectiviteit van EU-involed. Kelley (2006) en Cremona en Hillion (2006, pp. 27-34) toonden bovendien overtuigend aan dat dezelfde strategieën aan de basis liggen van het ENB als uitbreidingsbeleid. Daarenboven geeft het external incentives model een zeer sterke inherente logica.

2.4.4 Onrechtstreekse beïnvloeding: bekrachtiging Change Agents

De EU kan ook invloed uitoefenen op de kwaliteit van democratie in derde landen door het kamp van de Change Agents voldoende te versterken, om hen in staat te stellen Statusquo Veto Agents effectief onder druk te zetten. Het succes van bekrachtiging hangt steeds af van de *verhouding tussen Veto Agents en de rest van de samenleving* (Checkel, 1999, pp. 88-89; Cortell en Davis, 1996, p. 454; Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2003, p. 498). Als Veto Agents erg veel ruimte krijgen en afgeschermd zijn van druk van andere binnenlandse actoren zal bekrachtiging minder kans hebben op succes. Deze afstand varieert afhankelijk van het onderwerp en de samenlevingsactor. De afstand

tussen een actor en een Veto Agent hang af van de mate waarin deze actor nodig is voor het halen van de doelstellingen van de Veto Agents. In Oekraïne zijn Veto Agents meestal politieke actoren. Ze kunnen dus steeds worden beïnvloed door verkiezingen (Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2006, pp.53-54). Op deze momenten kunnen Change Agents de bevolking proberen overtuigen om te stemmen voor Change Agents. De algemene regel voor het succes van bekrachtiging is dat Change Agents voldoende bekrachtigd moeten worden door de EU om deze afstand te overbruggen.

In theorie zijn er vier vormen van bekrachtiging die variëren op twee dimensies. Ten eerste is er een verschil tussen kwalitatieve en kwantitatieve bekrachtiging. Bij het eerste zal de EU bestaande Change Agents meer middelen geven om Statusquo Veto Agents onder druk te zetten. Bij het tweede zal ze extra Change Agents creëren door Irrelevant en Statusquo Agents te overtuigen Change Agent te worden. Ten tweede is er het onderscheid tussen directe en indirecte bekrachtiging. Bij het eerste zal het EU-beleid rechtstreeks gericht zijn op het versterken van Change Agents, bij het tweede is bekrachtiging een gevolg van intergouvernementele conditionaliteit. Er zijn dus vier mogelijke vormen van bekrachtiging:

	Direct	Indirect
Kwantiteit	Directe kwantitatieve bekrachtiging	Indirecte kwantitatieve bekrachtiging
Kwaliteit	Directe kwalitatieve bekrachtiging	Indirecte kwalitatieve bekrachtiging

Vormen van bekrachtiging

De EU zou in theorie Change Agents **direct kwantitatief** kunnen versterken door Irrelevant en Statusquo Agents te overtuigen Change Agent te worden. In praktijk beïnvloedt de EU enkel het gedrag van overheden rechtstreeks, er is geen transnationale conditionaliteit.

Bij **directe kwalitatieve bekrachtiging** geeft de EU Change Agents meer middelen om hun doelstellingen na te streven waardoor deze kwalitatief sterker worden. Het kan gaan om technische of financiële steun. Om effectief te zijn moet er aan twee voorwaarden worden voldaan. Ten eerste moeten er Change Agents aanwezig zijn in de samenleving. Ten tweede moet de EU hen voldoende bekrachtigen om hen in staat te stellen de afstand met de overheid te overbruggen. De steun van de EU moet dus voldoende groot zijn om het gebrek aan macht van bestaande Change Agents te compenseren.

Bij **indirecte kwalitatieve bekrachtiging** zal intergouvernementele conditionaliteit ervoor zorgen dat bestaande Change Agents sterker worden. Ze krijgen hierdoor meer argumenten tegen het gedrag van Statusquo Veto Agents. De EU zorgt ervoor dat ondemocratisch gedrag extra kosten met zich meebrengt voor de rest van de samenleving, doordat deze niet kan genieten van de aangeboden beloningen. Change Agents kunnen Statusquo Veto Agents en andere actoren op deze kosten wijzen. Door het optreden van Change Agents brengt het niet volgen van conditionaliteit meer kosten met zich mee. Om effectief te zijn moet er aan twee voorwaarden worden voldaan. Ten eerste is de aanwezigheid van Change Agents noodzakelijk. Ten tweede moeten deze voldoende bekrachtigd worden om de overheid onder druk te zetten. Deze bekrachtiging kan werken via verkiezingen als de bevolking voldoende bezorgd om de conditionaliteit van de EU is (Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2003, p. 498). De effectiviteit van deze bekrachtiging zal ook afhangen van de effectiviteit van conditionaliteit.

Bij **indirecte kwantitatieve verandering** zal intergouvernementele conditionaliteit ervoor zorgen dat Statusquo en Irrelevant Agents zich gedragen als Change Agents. Er zijn twee voorwaarden voor effectieve kwantitatieve bekrachtiging. Ten eerste moeten er actoren aanwezig zijn die voordelen kunnen halen uit EU-incentives. Ten tweede moeten deze sterk genoeg zijn om de overheid effectief onder druk te zetten. De effectiviteit van deze bekrachtiging zal ook afhangen van de effectiviteit van conditionaliteit.

2.4.5 Capaciteitsopbouw

De EU kan via capaciteitsopbouw de kwaliteit van democratie positief beïnvloeden als een gebrek hieraan aan de basis ligt van het statusquo. De EU zal steun geven aan de actoren wiens gedrag rechtstreeks zorgt voor vooruitgang in kwaliteit van democratie. Dit kunnen Veto Agents of andere binnelandse actoren zijn. De enige voorwaarde voor effectiviteit is dat de EU voldoende middelen ter beschikking stelt om de capaciteit van deze actoren voldoende te verhogen.

Dit mechanisme lijkt in praktijk erg op directe kwantitatieve bekrachtiging. Het verschil is dat de middelen niet worden gebruikt om de overheid onder druk te zetten, maar rechtstreeks zorgen voor een stijging van kwaliteit van democratie.

2.5 Besluit en verdere opbouw

De drie scenario's voor EU-invloed kunnen aan de hand van deze mechanismen verijnd worden. De EU zal een positieve impact hebben op kwaliteit van democratie als:

1. De EU er door conditionaliteit mee voor zorgt dat er geen Statusquo Veto Agents meer zijn.
2. De EU er door bekrachtiging voor zorgt dat Change Agents sterk genoeg zijn om Veto Statusquo Agents onder druk te zetten.
3. De EU voor voldoende *capaciteitsopbouw* zorgt.

De EU zal enkel een positieve invloed hebben als haar tussenkomst noodzakelijk was. Zoals uit de modellering van de binnenlandse context bleek, kan vooruitgang in kwaliteit van democratie ook het gevolg zijn van binnenlandse gebeurtenissen. Hiernaast kan het ook een gevolg zijn van invloed van andere externe actoren. Het samen optreden van een beïnvloedingsmechanisme en het doorbreken van het statusquo wijzen niet noodzakelijk op invloed van de EU. De aanwezigheid van EU-conditionaliteit kan samengaan met het veranderen van Statusquo Veto Agents in Change Agents zonder dat die invloed had. Om de effectieve invloed van de EU na te gaan wordt daarom eerst de binnenlandse context van Oekraïne geschetst. Op basis hiervan worden concrete hypothesen opgesteld over de verwachte evolutie van democratie zonder externe invloed. Hierna worden de beïnvloedingsmechanismen toegepast op deze vooruitgang. In hoofdstukken 4, 5 en 6 wordt de theoretische effectiviteit hiervan ingeschat. Er wordt onderzocht of één van bovenstaande scenario's zich mogelijk voltrok tussen 2005-2010 in Oekraïne. Indien dit het geval is, worden nieuwe hypothesen opgesteld. In hoofdstuk 7 en 8 worden de hypothesen getest.

3 De binnenlandse context

Dit hoofdstuk beschrijft de binnenlandse context aan de hand van het model dat in het vorige hoofdstuk werd voorgesteld. Eerst worden de belangrijkste actoren weergegeven en worden hun macht, capaciteit en doelstellingen beschreven. Hierna wordt de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie ingeschat aan de hand van deze binnenlandse context. Er worden twee hypothesen opgesteld over de verwachte evolutie van de Oekraïense democratie zonder externe invloed.

3.1 Veto Agents: politieke actoren die staatsinstellingen beheersen

De vetomacht voor vooruitgang in kwaliteit van democratie ligt in de meeste gevallen bij de overheid. Oekraïne is een unitaire staat (Bertelsmann Stiftung, 2007, p. 7). De centrale overheid heeft dus controle over de regionale overheden. De politieke actoren die de belangrijkste centrale staatsinstellingen beheersen, beschikken over vetomacht. Hun macht hangt af van hun controle over deze instellingen. In dit onderdeel worden eerst de belangrijkste centrale instellingen en hun bevoegdheden beschreven. Hierna wordt een overzicht gegeven van de politieke gebeurtenissen in de periode 2005-2010. Op basis hiervan worden de belangrijkste politieke actoren, hun macht en preferenties besproken.

3.1.1 Formele instellingen

Drie instellingen zijn belangrijk in de machtsverhouding tussen de politieke actoren: de regering, het parlement en het presidentschap. De bevoegdheden van deze instellingen zijn vastgelegd in de grondwet die in 2006 werd geamendeerd. In dit onderdeel worden die bevoegdheden besproken aan de hand van deze grondwet (<http://www.kmu.gov.ua>, 2010, 20 april). Per bevoegdheid wordt verwezen naar de relevante grondswetsartikelen.

De **president** wordt verkozen voor een periode van vijf jaar. Hij beschikt over verschillende bevoegdheden. Deze worden opgesomd in artikel 106 van de Oekraïense grondwet. Tot 2006 had Oekraïne een presidentieel-parlementair systeem (Wolowski, 2008, p. 36). De president duidde de eerste minister en de andere ministers aan en kon deze ontslaan (Haran en Pavlenko, 2004). In 2006 verloor de president deze bevoegdheden. De president kan wetgevende initiatieven nemen, moet de wetten ondertekenen en heeft het recht hier een veto over uit te spreken. Hij kan handelingen van de ministerraad herroepen als deze de grondwet schenden. Hij moet ondertussen wel een zaak aanspannen bij het grondwettelijk hof van Oekraïne om te verifiëren dat deze

handelingen echt ongrondwettelijk waren. In de relatie met de EU is hij als vertegenwoordiger van Oekraïne op internationaal vlak erg belangrijk.

De **regering** heeft eveneens belangrijke bevoegdheden. De eerste minister speelt hierin een centrale rol. Sinds 2006 wordt de regering aangeduid door het parlement op voorstel van de eerste minister. Ontslag van de eerste minister zorgt voor ontslag van de hele regering (art. 115). De regering heeft belangrijke bevoegdheden. Ze is verantwoordelijk voor de implementatie van het beleid en moet maatregelen nemen om mensenrechten en burgerlijke rechten en vrijheden te verzekeren (art. 116). De regering kan uitvoeringsbesluiten en wetgevende initiatieven nemen (respectievelijk art. 117 en 93).

Het **parlement** bestaat uit 450 leden die verkozen worden voor vijf jaar. Het is verdeeld in fracties. Binnen een maand na de verkiezingen moeten deze fracties een meerderheidscoalitie vormen (art. 91). Het parlement heeft belangrijke bevoegdheden. Het is verantwoordelijk voor het maken van wetten (art. 85). Dit gebeurt met gewone meerderheid. Het kan ook amendementen maken op de grondwet. Hiervoor is een tweederdenmeerderheid nodig (art. 155). Sinds 2006 benoemt het parlement de regering. (art 9 en 10). De regering moet sindsdien ook gesteund worden door een parlementaire meerderheid (Whithemore, 2006, pp. 48, 53-54). Voor 2006 werden de regeringen niet gesteund door een parlementaire meerderheid en werd steeds een ad hoc meerderheid gevormd voor het aannemen van wetten. Dit zorgde voor een moeizaam wetgevend proces. De uitvoerende macht gebruikte dan ook uitvoeringsbesluiten om het parlement te omzeilen. Ook na de grondwetswijziging kwamen vaak ad-hoc coalities tot stand.

De actieve toestemming van deze instellingen is nodig voor vooruitgang in kwaliteit van democratie. Er moeten uitvoeringsbesluiten of wetgevende initiatieven genomen worden voor prodemocratische verandering. Hiernaast kunnen de verschillende instellingen ook elkaars beslissingen ondermijnen. Ze beschikken dus onderling over een passieve vetomacht. Het Oekraïense politiek systeem vereiste dan ook samenwerking tussen de verschillende instellingen om verandering te veroorzaken. De grondwetswijziging van 2006 zorgde ervoor dat Oekraïne een duaal uitvoerend model kreeg (Sushko en Prystayko, 2009, p. 561). De president en de regering hebben beiden uitvoerende bevoegdheden, maar geen van de twee heeft het overwicht tegenover de andere. Hierdoor bestond er naast de noodzaak tot samenwerking ook een impuls tot institutionele competitie (Wolowski, 2008, pp. 35-39).

3.1.2 Politieke gebeurtenissen 2005-2010

Het was de impuls tot competitie die het haalde in de periode 2005-2010. Geen enkele politieke actor slaagde erin controle te verwerven over de drie instellingen. De in het begin van 2005 aan de macht gekomen Oranje Coalitie hield niet lang stand. Ze slaagde er niet in een stevige meerderheid te vormen in het parlement, dat toen uit 12 fracties bestond. Daarenboven waren er grote inhoudelijke en persoonlijke verschillen tussen Tymoshenko en Joetsjenko (Wolczuk, 2006, p. 9). Deze bleken behalve hun vijanden, Kuchma en Janoekovitsj, weinig gemeenschappelijk te hebben. In september 2005 ontsloeg Joetsjenko Tymoshenko en benoemde zijn partijgenoot Yekhanurov tot eerste minister.

In maart 2006 werden parlamentsverkiezingen georganiseerd (Wolowski, 2008). De grondwetswijziging had ook het kiessysteem gewijzigd. Hierdoor daalde het aantal fracties in het parlement tot vijf. De fractie van Janoekovitsj' partij was het grootst. Zij vormde samen met de Socialistische en de Communistische Partij een regering (Wolczuk, 2006, p. 12). Janoekovitsj zelf werd eerste minister. De moeilijke cohabitation tussen de twee antagonisten uit de Oranje Revolutie leidde tot verschillende politieke crisissen. Toen Janoekovitsj via wetgevende initiatieven de macht van Joetsjenko probeerde te verminderen, ontbond deze het parlement en schreef nieuwe verkiezingen uit. Deze vonden plaats in september 2007. Joetsjenko's "Our Ukraine" en Tymoshenko's "Bloc of Joelja Tymoshenko" hadden samen een nipte meerderheid (227/450 zetels). In december 2007 kwam een nieuwe Oranje Coalitie aan de macht met Tymoshenko als eerste minister (Sushko en Prystayko, 2008).

De politieke machtsstrijd ging onverstoort door. Joetsjenko en Tymoshenko probeerden herhaaldelijk elkaars macht aan te tasten. (Sushko en Prystayko, 2009, p. 563). In september 2008 trokken twee leden van de parlementaire meerderheid zich terug uit het parlement. Hierdoor verloor de regering haar meerderheid. Begin december 2008 slaagden de Oranje partijen erin, met hulp van het Lytvyn Bloc, een kleinere parlementaire fractie, een nieuwe regering te vormen. Op het einde van dezelfde maand probeerde Tymoshenko president Joetsjenko af te zetten, in maart 2009 probeerde Joetsjenko hetzelfde met Tymoshenko. Janoekovitsj voerde ondertussen als oppositieleider strijd tegen de regering en in maart 2009 bracht hij duizenden mensen op straat die het ontslag van de regering eisten (De Morgen, 2009, 27 maart). Uiteindelijk bleven Joetsjenko en Tymoshenko aan de macht tot de presidentsverkiezingen van 2010. Deze werden gewonnen door Janoekovitsj. Eén van de eerste daden van deze laatste was het afzetten van Tymoshenko. Hij kreeg hierbij de hulp van het Lytvyn Bloc. Deze voortdurende machtsstrijd tussen de belangrijkste politieke actoren zorgde ervoor dat

hervormingen beperkt bleven tijdens de periode 2005-2010 (Wolowski, 2008; Bertelsmann Stiftung, 2009; Suhshko en Prsystayko, 2009).

3.1.3 Politieke actoren: macht en preferenties

In de media en in sommige wetenschappelijke publicaties (Kuzio, 2007; Kubicek, 2007; Petrov en Serdyuk, 2009) worden Tymoshenko en Joetsjenko voorgesteld als westersgezinde Change Agents. Janoekovitsj wordt daarentegen meestal afgeschilderd als pro Russische Statusquo Agent. De realiteit is echter genuanceerder. Alle actoren aanvaarden democratische instellingen en zien deze als legitiem (Bertelsman Stiftung, 2007, p. 12). Ze stellen zichzelf voor als democraten en verwijten elkaar dat ze de democratie in gevaar brengen (Petrov en Serdyuk, 2009, p. 222; Dutsyk, 2009). Uit de politieke gebeurtenissen bleek ook dat ze alledrie voornamelijk energie staken in hun onderlinge machtsstrijd. Deze werd niet gevoerd binnen een adequaat wettelijk kader. Door de grondwettelijke amendementen van 2006 ontstonden inconsistenties en hiaten in de grondwet. In plaats van een consensus te zoeken om deze weg te werken, probeerden alle politieke actoren deze hiaten te gebruiken om hun eigen macht te vergroten. In wat volgt wordt de macht van de drie politieke actoren en hun houding tegenover hervormingen geschetst.

Joetsjenko was als president een sterke Veto Agent. Daarenboven was hij de feitelijke leider van de Our Ukraine partij. Politieke partijen zijn in Oekraïne voornamelijk vehikels voor politieke leiders en economische belangen (Wolowski, 2008, p. 41; Bertelsmann Stiftung, 2009, p.11). Joetsjenko had via zijn partij een sterke invloed op zijn parlamentsfractie die in de periode 2005 - maart 2006 over 88 van de 450 zetels beschikte, van maart 2006 tot september 2007 over 80 en vanaf september 2007 over 72. De Our Ukraine-fractie was kleiner dan de fracties Tymoshenko of Janoekovitsj. Met uitzondering van de periode tussen maart 2006 en september 2007, maakte de Our Ukraine-fractie steeds deel uit van de meerderheid. Toch waren minder parlamentsleden een handicap in de Oekraïense machtsverhouding omdat vaak ad hoc coalities worden gevormd. Joetsjenko lijkt een duidelijke Change Agent. Hij kwam aan de macht na een democratische revolutie. Hij had in het verleden als directeur van de centrale bank en eerste minister een stevige reputatie als hervormer opgebouwd. Hij nam initiatieven om de kwaliteit van democratie vooruit te helpen maar zijn presidentschap werd voornamelijk gekenmerkt door de machtsstrijd met andere partijen. Hierbij schrok hij er niet voor terug democratische principes te schenden. In 2007 ging hij bijvoorbeeld zijn bevoegdheden te buiten door het parlement te ontbinden omdat zijn macht in het gevaar kwam (Wolowski, 2008, p. 30). In 2008 zette hij de rechterlijke macht verschillende

keren onder druk om vervroegde parlementsverkiezingen te houden (Sushko en Prystayko, 2009, p. 570).

Tymoshenko was samen met Joetsjenko één van de gezichten van de Oranje Revolutie. Ze was twee keer eerste minister tijdens de periode 2005-2010. Als eerste minister was Tymoshenko een belangrijke Veto Agent. Hiernaast had ze als leidster van het Joelja Tymoshenko Blok veel invloed in het parlement. Haar partij beschikte in de periode 2005-maart 2006 over 40 zetels, van maart 2006 tot september 2007 over 129 en vanaf september 2007 over 156. Ook Tymoshenko lijkt als één van de gezichten van de Oranje Revolutie een Change Agent. Maar ook zij stak meer energie in politieke machtsstrijd met Joetsjenko en Janoekovitsj dan in het doorvoeren van democratische hervormingen. Ze probeerde net als de andere actoren haar macht te verhogen met ondemocratische middelen. In 2009 probeerde ze bijvoorbeeld samen met de partij van Janoekovitsj een sterke coalitie te vormen om de grondwet te amenderen (Bogomolov en Lytvynenko, 2009, p. 79). Het doel hiervan was de macht van hun beiden te consolideren en andere partijen uit de politiek te drijven. Door onenigheid tussen de twee ging de deal niet door. Nadat ze begin 2010 de presidentsverkiezingen verloor van Janoekovitsj duurde het enkele weken voor ze de uitslag van de verkiezingen aanvaardde, ook al werden er geen ongeregelheden vastgesteld door internationale waarnemers (De Morgen, 2010, 20 februari). Ze toonde zich ook een erg autoritair leidster van haar eigen partij (Dutsyk 2009).

Janoekovitsj verloor in 2004 de presidentsverkiezingen. In 2006 slaagde hij er na de parlementsverkiezingen in eerste minister te worden. Janoekovitsj was gedurende de besproken periode een belangrijke actor, als eerste minister of als belangrijkste oppositieleider. In het parlement beschikte hij achtereenvolgens over 50, 186 en 175 zetels. Janoekovitsj kan door de fraude tijdens de verkiezingen van 2004 niet gezien worden als democratische Change Agent. Toch is ook bij hem de realiteit genuanceerder. Hij waagde zich niet meer aan verkiezingsfraude en tijdens zijn premierschap schroefde hij geen enkele van de verwezelijkingen van de Oranje Revolutie terug. Toch is zijn ondemocratisch imago niet onterecht. Het lijkt erop dat hij zich strategisch aanpaste aan de nieuwe politieke omgeving na de Oranje Revolutie. Hij beseft dat ondemocratisch gedrag erg veel machtskosten met zich meebrengt.

De drie grote politieke actoren hebben dus voornamelijk machtsdoelstellingen. Democratie lijkt voor Joetsjenko en Tymoshenko wel een doel op zich, maar toch ondergeschikt aan hun macht. In het begin van de periode en voornamelijk tijdens de Oranje Revolutie konden ze gezien worden als prodemocratische Change Agents. Hun gedrag na hun verkiezing wijst er echter op dat ze er niet voor terugschrikken

democratische normen te schenden voor het verhogen van hun macht. Janoekovitsj lijkt weinig belang te hechten aan democratie en heeft ook macht als voornaamste doelstelling. De andere partijen die in deze periode relevant waren lijken eenzelfde patroon te vormen (Petruk en Seydruk, 2009 p. 192). Ze stellen zichzelf voor als democratisch, maar maken van vooruitgang in kwaliteit van democratie geen prioriteit. Net zoals de drie grote actoren staken ze voornamelijk energie in het verhogen van hun macht. Zo verliet de socialistische partij in 2006 de “prodemocratische” coalitie van Tymoshenko en Joetsjenko om samen met Janoekovitsj een regering te vormen. Programmatorische en ideologische verschillen waren hierbij geen bezwaar. Een gelijkaardig voorbeeld is de steun van het Lytvyn Bloc voor het omverwerpen van de regering van Tymoshenko.

3.1.4 Besluit Veto Agents

De volgende kenmerken vatten de macht en preferenties van de verschillende Veto Agents samen.

- Macht is de belangrijkste doelstelling voor de politieke actoren. Alle Veto Agents schrokken er niet voor terug om niet-democratische middelen te gebruiken om deze te vergroten. Er zijn dan ook geen Veto Agents die zich consequent als Change Agent gedragen.
- Het institutioneel kader en de politieke gebeurtenissen zorgen ervoor dat samenwerking tussen de verschillende actoren noodzakelijk was voor vooruitgang op vlak van democratie.
- Samenwerking werd niet gezien als adequate strategie om meer macht te behalen.

3.2 Andere relevante actoren

Verschillende actoren zonder vetomacht zijn relevant voor de evolutie van de kwaliteit van democratie omdat ze Veto Agents kunnen beïnvloeden. Omdat politieke actoren voornamelijk machtsdoelstellingen hebben, hangt de macht van deze actoren af van de mate waarin ze de machtsbronnen van de overheid kunnen beïnvloeden. In wat volgt worden de preferenties en macht van deze relevante actoren besproken. Eerst wordt de Oekraïense bevolking behandeld. Deze kan niet worden gezien als congruente actor, maar is belangrijk omdat ze de macht van de overheid beïnvloedt via haar stemgedrag. Hierna worden twee specifieke actoren besproken: de civil society en oligarchen.

3.2.1 De Oekraïense bevolking

De bevolking kan de overheid beïnvloeden via hun stemgedrag of rechtsreekse actie. In de besproken periode werden twee parlementsverkiezingen georganiseerd. Breuklijnen

tussen politieke actoren en partijen worden voornamelijk bepaald door machtsbelangen en niet door ideologie of programma's (Bertelsman Stiftung, 2009, p. 11; Wolowski, 2008, p. 42 en Solonenko, 2007b, p. 35). Het is dan ook moeilijk voor kiezers om effectief invloed uit te oefenen op de werking van de overheid. Politieke actoren hebben wel steun nodig van de bevolking om verkozen te raken. Ze moeten hen overtuigen om hun stem te geven. Er is dus wel competitie, maar weinig competitieve inhoud (Solonenko, 2007b, p. 36). De bevolking kan ook invloed uitoefenen via rechtstreekse actie. Tijdens de Oranje Revolutie was er een hoge mate van mobilisering, maar de daaropvolgende teleurstelling zorgde voor minder engagement (Bertelsman Stiftung, 2010, p. 11).

De Oekraïense bevolking gelooft dan ook niet in haar mogelijkheden om het beleid te beïnvloeden. Een onderzoek van het Pew Research Centrum stelt dat slechts 23% gelooft dat verkozenen geïnteresseerd zijn in wat ze denken, 44% denkt dat ze door te stemmen invloed uitoefenen op politieke beslissingen en 70% is niet tevreden met hoe democratie in hun land functioneert (Pew Research Center, 2009, pp. 29-37). Een ander onderzoek toont nog meer pessimisme: slechts 18% van de respondenten geloofde dat ze door te stemmen invloed kon uitoefenen op de overheid, 12% denkt dat ze beslissingen van de overheid kan beïnvloeden (Ifes, 2008, p. 25). Deze cijfers liggen lager dan in de meeste andere Centraal en Oost-Europese landen.

Het Oekraïense volk is voor democratie. Ze evalueren de kwaliteit ervan voornamelijk op basis van de mate waarin de staat zorgt voor sociaal welzijn. Politieke rechten worden minder hoog ingeschat (Bertelsman Stiftung, 2009, p. 11). De belangrijkste taak van de politiek is volgens de Oekraïense bevolking het laten dalen van de werkloosheid, de kwaliteit van ziekteverzorging verbeteren en het verhogen van pensioenen (Bertelsmann Stiftung, 2007, p. 14). Ze hechten meer belang aan een sterke economie dan aan een goede democratie (Pew Research center, 2009, p. 25). De Oekraïense bevolking ziet werkloosheid en armoede als de belangrijkste problemen in Oekraïne (Ifes, 2005 en 2008). Daarenboven vindt 69% van de Oekraïeners een sterk leider belangrijker dan democratisch bestuur. Democratie is dus een doelstelling van de Oekraïense bevolking, maar ze laat zich in haar stemgedrag voornamelijk leiden door economische belangen. Dit kan verklaren waarom Janoekovitsj in de drie verkiezingen na de Oranje Revolutie goed scoorde. De Oekraïense bevolking zal enkel flagrante schendingen van democratie afstraffen, zoals de verkiezingsfraude voor de Oranje Revolutie.

De impact van de Oekraïense bevolking op Veto Agents is vrij klein. Toch moeten deze hun goedkeuring krijgen tijdens de verkiezingen. De bevolking staat positief tegenover democratie, maar hecht meer belang aan economisch welvaart.

3.2.2 Civil Society

De Civil Society is het geheel van niet gouvernementele organisaties. Het bestaan ervan is erg belangrijk voor de goede werking van een democratisch systeem. Ze zorgen voor politieke participatie en verticale accountability (Raik, 2006, p. 3). Hierdoor zijn ze de facto een Change Agent. Oekraïne heeft een groeiende civil society. In 2008 waren er meer dan 52 000 NGO's. Verschillende van deze initiatieven proberen democratie te promoten (Kuts, 2006, p. 59). De impact van NGO's lijkt in de periode 2005-2010 toe te nemen. De overheid nam enkele stappen om hen te betrekken bij het beleid. Er werden verschillende raden en commissies opgericht, samengesteld uit leden van de overheid en NGO's (Sushko en Prystayko, 2009, p. 565). De werkelijke impact van de civil society op de overheid wordt echter meestal als erg beperkt geëvalueerd (Kuts, 2006, p. 72, Bertelsman Stiftung, 2009, p. 26). NGO's kampen met gebrekkige wetgeving, weinig financiële middelen en een gebrek aan getraind personeel (Sushko en Prystayko, 2009, p. 565). Slechts 10% werkt op een vaste basis (Bertelsman Stiftung, 2010, p.23). Verschillende bewegingen die tijdens de Oranje Revolutie op de voorgrond traden, probeerden tijdens de hieropvolgende parlementsverkiezingen verkozen te raken. Geen van hen slaagde hierin. civil society organisaties slagen er in Oekraïne dan ook niet in om de overheid effectief onder druk te zetten.

3.2.3 Oligarchen

Oligarchen zijn rijke individuen met veel impact op de politieke besluitvorming. Ze zijn de meest invloedrijke samenlevingsfactor in Oekraïne. Het oligarchisch systeem ontwikkelde zich onmiddellijk na de onafhankelijkheid (Puglisi, 2008, p. 56). Verschillende machtige ondernemers verwierven controle over de economische rijkdommen en kregen de eigendomsrechten over voormalige staatsbezittingen. In ruil hiervoor gaven ze steun aan het regime van Kuchma. Ook na de Oranje Revolutie bleven ze veel invloed uitoefenen op de politieke besluitvorming (BertelsmanStiftung, 2009, pp. 7 en 12; Puglisi 2008, pp. 62-65; Solonenko, 2007b, p.34; Olearchyk en Wagstyl, 2008, 14 mei en Wolowski, 2008, pp. 42-45). Alle partijen lieten zich tijdens de twee parlementsverkiezingen steunen door oligarchen (Olearchyk en Wagstyl, 2007, 17 december). Deze gaven financiële steun in ruil voor een plaats op de verkiezingslijst. In het parlement zetelen dan ook verschillende oligarchen. Het wordt vaak gebruikt als lobbyforum voor private belangen (Wolowski, 2008, p. 45; Solonenko, 2007, p. 35). De mogelijkheden van oligarchen om politieke actoren te beïnvloeden werden groter na 2006, toen de macht van het parlement toenam. Naast hun invloed op de politieke wereld controleren oligarchen ook een groot deel van de media en beheersen ze door corruptie

grote delen van de bureaucratie (Olearchyk, 2009, 18 mei). Oligarchen beschikken dus over veel machtsmiddelen tegenover politieke actoren.

Het gedrag van oligarchen wordt bepaald door hun economische belangen. Door hun impact op de politieke besluitvorming ontstond “insider-economy” waarin ze de normale wetmatigheden en risico’s van markteconomie omzeilen (Emerson, 2006, p115-116; Mayhew, 2006, p. 68). Een vooruitgang in kwaliteit van democratie zorgt ervoor dat de bevolking een grotere impact krijgt op het beleid (Diamond en Morlino, 2004, p. 6). Democratische vooruitgang betekent dan ook een afname van hun politieke invloed, die een belangrijke bron is van hun rijkdom. Ze zullen zich dus meestal gedragen als Statusquo Agent.

Er zijn verschillende nuances op deze regel. Ten eerste willen ze zeker niet dat één van de politieke actoren volledige autoritaire controle verkrijgt over Oekraïne (Olearchyk, 2009, 18 mei). De recente Russische geschiedenis toonde aan dat dit nefaste gevolgen kan hebben voor hun macht. Ten tweede wijzen Puglisi (2008, p. 81) en Emerson (2006, p. 121) erop dat de Oekraïense oligarchen in een periode van kapitaalconsolidatie zitten. Hierbij hebben ze nood aan rechtszekerheid over hun verworven eigendommen. Een verbetering in situatie van de rechtsstaat zou dus positief kunnen zijn voor hen. Toch lijkt het erop dat Oekraïense oligarchen in de periode 2005-2010 hun economische belangen voornamelijk behartigden door hun banden met politici en niet door het versterken van de Oekraïense rechtsstaat (Solonenko en Jarabik, 2008, p.83). Sommige dimensies van kwaliteit van democratie hebben geen gevolgen voor oligarchen, ze kunnen zich dus ook als Irrelevant Agent gedragen.

Oligarchen hebben dus veel invloed op de Veto Agents en zullen deze gebruiken om hun economische belangen te verdedigen. Meestal zullen ze zich hierdoor gedragen als Statusquo Agent.

3.2.4 Besluit samenlevingsactoren

Voor de samenlevingsactoren geldt:

- De **bevolking** beschikt enkel tijdens verkiezingen over middelen om de overheid onder druk te zetten, hecht belang aan democratie, maar laat zich voornamelijk leiden door economische doelstellingen.
- **Civil Society** is de enige Change Agent, maar beschikt niet over voldoende middelen om Veto Agents te beïnvloeden.
- **Oligarchen** beschikken over veel middelen om de overheid onder druk te zetten en laten zich leiden door economische doelstellingen. Hierdoor gedragen ze zich meestal als Statusquo Agents.

3.3 Capaciteit Oekraïne

Naast de wil om prodemocratische hervormingen door te voeren moet ook de capaciteit om dit te doen aanwezig zijn. Oekraïne kende in de periode 2005-2010 verschillende problemen op dit vlak (Solonenko, 2007b, p. 46; Freedomhouse 2010a; Bertelsman Stiftung, 2009, p. 15). Ten eerste is er in Oekraïne geen adequaat wettelijk kader voor politieke strijd (Wolowski, 2008, pp. 37-38). Het duaal uitvoerend model dat de grondwetswijziging van 2006 introduceerde, zorgde voor incentives tot interinstitutionele competitie (zie supra). Dit zorgde er in combinatie met de hevige politieke strijd voor dat de Oekraïense overheid er moeilijk in slaagde beslissingen te nemen. Een tweede probleem is de zwakke justitie. Deze is erg gepolitiseerd en corrupt. Hierdoor slaagt ze er niet in het gebrek aan een grondwettelijk kader op te vangen. Ze kan daarenboven de politieke rechten die ingeschreven staan in de grondwet niet garanderen. De publieke administratie van Oekraïne kampt met dezelfde problemen. De Oekraïense justitie en publieke administratie hebben een gebrek aan geschoolde krachten, een gebrek aan professionalisme en een te laag loon. De Oekraïense overheid heeft dan ook een lage institutionele capaciteit voor het doorvoeren van hervormingen. Het gebrekkig wettelijk kader en de zwakte van de rechterlijke macht zijn zowel een gevolg van het gebrek aan capaciteit als van de aanwezigheid van Statusquo Veto Agents. De hiaten in de grondwet blijven aanwezig, omdat politieke actoren geen hervormingen doorvoeren. Omdat ze rechterlijke actoren beïnvloeden blijven ze zwak.

Ook de civil society (zie supra) en media hebben een gebrek aan capaciteit. Deze raken moeilijk aan financiële middelen en kampen met een gebrekkig wettelijk kader. In de periode 2005-2010 werd geen substantiële vooruitgang geboekt op dit vlak (Solonenko, 2007b, p. 46; Freedomhouse 2010a; Bertelsman Stiftung, 2010, p. 15).

Capaciteitsopbouw zal in de periode 2005-2010 niet de oorzaak zijn van vooruitgang in kwaliteit van democratie.

3.4 Verwachte evolutie democratie

Op basis van deze binnenlandse context kunnen twee hypothesen afgeleid worden die de vooruitgang in kwaliteit van democratie voorspellen zonder invloed van externe actoren.

o **De eerste hypothese is:**

Er zal vooruitgang zijn in kwaliteit van democratie als dit machtsopbrengsten heeft voor alle Veto Agents. Dit zal enkel het geval zijn bij erg flagrante schendingen van democratie, waar de bevolking duidelijke machtskosten aan verbindt.

De evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie zal zonder invloed van externe actoren voornamelijk afhangen van de gevolgen van prodemocratisch gedrag op de machtsbronnen van politieke actoren. Afhankelijk hiervan zullen deze zich als Statusquo of Change Veto Agent gedragen. Deze machtsbronnen kunnen onderverdeeld worden in democratische en niet-democratische bronnen.

De belangrijkste democratische machtsbron is de controle over politieke instellingen. Deze hangt af van het verkiezingsresultaat van politieke partijen. De Oekraïense bevolking staat positief tegenover democratie, maar laat zich tijdens verkiezingen voornamelijk leiden door persoonlijk welzijn. Enkel erg flagrante schendingen van democratische principes zullen zorgen voor machtskosten, zoals duidelijk werd tijdens de Oranje Revolutie. Vooruitgang in democratie kan op middellange termijn leiden tot meer welvaart en een betere verdeling ervan. Het respecteren van principes van rechtsstaat zou bijvoorbeeld leiden tot meer buitenlandse investeringen en een betere verdeling van welvaart. Op korte termijn heeft prodemocratische gedrag geen invloed op deze machtsbron.

Prodemocratisch gedrag kan wel de niet-democratische machtsbronnen van politieke actoren aantasten. Deze zijn ten eerste afhankelijk van financiële en politieke steun van oligarchen. Prodemocratisch gedrag van politieke actoren kan de macht van oligarchen bedreigen. Het kan er dan ook voor zorgen dat ze de steun van deze oligarchen verliezen en zo machtskosten oplopen. Hiernaast maken politieke actoren om hun macht te vergroten gebruik van hiaten in het wettelijk kader en hun invloed op rechters. Ze zouden deze methode niet langer kunnen gebruiken bij vooruitgang op vlak van rechtsstaat. De politieke actoren die het wettelijk kader het meest kunnen beïnvloeden zijn deze die de belangrijkste politieke instellingen controleren en dus Veto Agent zijn. Vooruitgang op deze dimensie van kwaliteit van democratie zal dus steeds machtskosten voor Veto

Agents met zich meebrengen. De negatieve beïnvloeding van niet-democratische machtsbronnen zorgt ervoor dat prodemocratisch gedrag negatieve gevolgen zou hebben voor de macht van politieke actoren. Enkel de meest flagrante schendingen waar de bevolking duidelijke machtskosten aan verbindt zullen gestopt worden.

Indien de EU via conditionaliteit of bekrachtiging invloed uitoefent, zal deze hypothese niet overeenstemmen met de reële evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie.

o **De tweede hypothese is:**

Vooruitgang in kwaliteit van democratie zal voornamelijk een gevolg zijn van het opgeven van het actief veto van Veto Statusquo Agents.

Hiernaast hangt vooruitgang in kwaliteit van democratie ook af van de capaciteit. Hierbij vormen zich verschillende problemen. Ten eerste slagen politieke actoren er door het ongeschikt wettelijk en institutioneel kader er niet in beslissingen te nemen die de kwaliteit van democratie vooruit helpen. Hiernaast zorgt het gebrek aan capaciteit van overheidsinstellingen ervoor dat niet alle beslissingen worden uitgevoerd. Het stopzetten van gedrag tegen democratische hervormingen van Veto Statusquo Agents is dan ook een meer waarschijnlijke weg voor de vooruitgang van de kwaliteit van de democratie dan actief gedrag van deze actoren. Vooruitgang op dimensies waarbij de grondwet moet gewijzigd worden lijkt bijna uitgesloten, omdat hier een tweederdenmeerderheid voor nodig is in het parlement en dus een samenwerking van de drie grote politieke actoren vereist.

Indien de EU er via capaciteitsopbouw in slaagt invloed uit te oefenen, zal deze hypothese niet kloppen. Indien de EU er via conditionaliteit of bekrachtiging in slaagt de Veto Statusquo Agents te laten samenwerken zal deze hypothese ook niet kloppen.

In hoofdstuk 7 en 8 worden deze hypothesen getest aan de hand van de evolutie van kwaliteit van de Oekraïense democratie. Indien deze niet kloppen zal er externe invloed zijn op kwaliteit van democratie. In de volgende drie hoofdstukken wordt ingeschat of de EU-invloed kon uitoefenen op de kwaliteit van democratie.

4 Conditionaliteit

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat politieke actoren zich in Oekraïne vaak gedroegen als Statusquo Veto Agent, omdat prodemocratisch gedrag weinig positieve gevolgen had voor hun machtsdoelstellingen. In dit hoofdstuk wordt onderzocht of de EU er via conditionaliteit in slaagt democratisch gedrag te verbinden aan machtsopbrengsten. Eerst wordt nagegaan of conditionaliteit aanwezig is in de relatie EU-Oekraïne. Hierna wordt op basis van het external incentives model een inschatting gemaakt van de effectiviteit ervan.

4.1 Conditionaliteit in relatie EU-Oekraïne

In de literatuur is er eensgezindheid over dat positieve conditionaliteit de belangrijkste strategie van de EU is voor het promoten van democratie (zie o.a. Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2003 en 2005; Youngs, 2009, p. 897). Negatieve conditionaliteit wordt veel minder gebruikt. In de relatie EU-Oekraïne werd deze nog niet toegepast op materieel vlak (Baracani, 2009, p. 71; Solonenko en Jarabik, 2008, p. 89). Economische assistentie werd niet geschorst toen het land onder Kuchma democratische principes schond. Wel werden minder beloningen aangeboden. Bij sociale conditionaliteit werden wel sociale sancties gegeven voor het niet doorvoeren van hervormingen. De EU volgt in Oekraïne dus voornamelijk een strategie van reinforcement by reward. Enkel op sociaal vlak wordt reinforcement by punishment toegepast.

De EU past in Oekraïne sinds 2005 materiële positieve conditionaliteit toe (Solonenko, 2007, p. 146). Het steunen van de democratische transitie van Oekraïne was één van de doelstellingen van het getreden Partnership and Cooperation Agreement, maar de evolutie van de Oekraïense democratie werd niet systematisch opgevolgd (Europese Unie, 1998). Er werden geen concrete incentives aangeboden aan Oekraïne in ruil voor vooruitgang in de kwaliteit van democratie. De enige mechanismen om Veto Agents te overtuigen waren socialisering en sociale conditionaliteit. De country strategy paper voor Oekraïne uit 2001 was bijvoorbeeld erg kritisch voor de evolutie van democratie (Europese Unie, 2001, p. 7-12). Verschillende auteurs zien geen invloed van de EU op de kwaliteit van democratie voor 2005 (Kubicek, 2005, p. 281 en 2007, p. 140; Kuzio, 2006, p. 92). Het Europees Nabuurschapsbeleid introduceerde positieve materiële conditionaliteit in de relatie tussen de EU en Oekraïne. De strategy paper uit 2004 stelt dat de samenwerkingsambities van de EU per partnerland afhangen van de mate waarin waarden - waaronder respect voor democratie - effectief gedeeld worden (Europese Commissie, 2004a, p. 13). Dit

conditionaliteitsprincipe bleef behouden in het Oosters Partnerschap (Europese Commissie, 2009b, p.1).

In praktijk werkt de conditionaliteit in de relatie tussen de EU en Oekraïne als volgt. Aan de start van het proces werd een country report opgesteld door de Europese Commissie (Europese Unie, 2004b). Hierin werd de politieke en economische situatie van Oekraïne beschreven. Op basis van dit rapport werd met Oekraïne onderhandeld over een actieplan. Dit trad in februari 2005 in werking en stelde een agenda op voor hervormingen in Oekraïne. Verschillende van de hervormingsdoelstellingen hadden te maken met de kwaliteit van democratie. De vooruitgang in de uitvoering van deze agenda werd gemonitord in progress reports die in 2006, 2008, 2009 en 2010 werden uitgegeven. Sociale conditionaliteit bleef tijdens de periode 2005-2010 aanwezig in de relatie EU-Oekraïne, maar werd gelinkt aan materiële conditionaliteit. De monitoringreports zijn een systematische vorm van sociale conditionaliteit. Conditionaliteit was in de periode 2005-2010 uitsluitend gericht op de Oekraïense overheid. Tegenover andere actoren werd deze niet toegepast. Zo bood de EU economische actoren geen markttoegang aan in ruil voor het stoppen van corruptie. Wel zorgde deze intergouvernementele conditionaliteit voor indirecte bekrachtiging (zie infra).

Verschillende determinanten bepalen het succes van sociale en materiële conditionaliteit. In de volgende onderdelen worden binnenlandse adoptiekosten, relevantie, grootte en snelheid van incentives, credibiliteit en determinacy besproken. Aan de hand van deze determinanten wordt de effectiviteit van conditionaliteit ingeschat.

4.2 Adoptiekosten en Veto Agents

Een eerste determinant die de effectiviteit van EU conditionaliteit bepaalt is de hoogte van de adoptiekosten en het aantal Veto Agents. *“Er is een negatieve correlatie tussen de hoogte van de adoptiekosten en het aantal Veto Agents enerzijds en de adoptiekosten anderzijds”* (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2004, p. 674).

Hoe hoger het aantal **Veto Agents**, hoe lager de effectiviteit van conditionaliteit. Het aantal Veto Agents is klein in Oekraïne. Er is enkel nood aan actieve of passieve toestemming van verschillende van de politieke actoren. Maar de kwantiteit van Veto Agents lijkt in het geval van Oekraïne niet voldoende om de effectiviteit van conditionaliteit in te schatten. Vooruitgang in kwaliteit van Oekraïense democratie vereist in de meeste gevallen samenwerking tussen de verschillende Veto Agents. In Oekraïne verloopt deze samenwerking erg moeilijk. Het aantal Veto Agents heeft een positieve invloed op de effectiviteit, maar de verhouding tussen deze zal de effectiviteit negatief

beïnvloeden. De beloningen moeten voldoende groot zijn om de Veto Agents te overtuigen om samen te werken.

Hoe hoger de **adoptiekosten**, hoe lager de effectiviteit van EU-conditionaliteit. Deze kosten moeten gecompenseerd worden door de opbrengsten die EU-incentives met zich meebrengen. EU-incentives zullen dan ook minder effectief zijn bij hogere adoptiekosten. Uit het vorige hoofdstuk bleek dat de hoogte van de adoptiekosten afhangt van de invloed die democratisch gedrag heeft op hun machtsbronnen.

4.3 Relevantie, grootte en snelheid van incentives en sancties

Een tweede belangrijke determinant voor de effectiviteit van conditionaliteit is de relevantie, grootte en snelheid van incentives en sancties. Als algemene regel geldt: *“De effectiviteit van conditionaliteit stijgt naarmate incentives en sancties snellere en grotere gevolgen hebben voor de doelstellingen van beïnvloede actoren”* (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 673).

De effectiviteit van conditionaliteit zal afhangen van de gevolgen die de incentives en sancties hebben voor de machtsdoelstellingen van de politieke actoren. In de volgende onderdelen worden eerst de vier voornaamste materiële incentives besproken: financiële en technische assistentie, leningen van de Europese Investeringsbank, markttoegang en visafacilitatie. Hierna wordt de aangeboden institutionele relatie besproken. Deze ligt tussen sociale en materiële incentives. Tot slot worden sociale conditionaliteit en de impact van Rusland op de grootte van de incentives besproken.

4.3.1 Materiële incentives

Een eerste materiële incentive die de EU aanbood was **financiële en technische assistentie**. In de periode 2005 - 2010 bedroeg de steun gemiddeld €140 miljoen per jaar uit de National Indicative Programmes. In 2008 kwam dit overeen met ongeveer 0,25% van de totale overheidsuitgaven van Oekraïne (ongeveer €54 miljard - Europese Unie, 2010, p. 31). Oekraïne kon sinds 2007 ook geld krijgen uit de governance facility. Dit is een fonds dat landen die vooruitgang boeken op vlak van good governance beloont (Europese Unie, 2006). In 2007 en 2008 ontving Oekraïne hier respectievelijk €22 miljoen en €16,2 miljoen uit (Europese Unie, 2008). Hiernaast krijgt Oekraïne ook hulp uit thematische budgetlijnen, zoals het EIDHR (European Initiative Democracy and Human Rights). De steun wordt jaarlijks toegekend en wordt dus voldoende snel gegeven.

Deze financiële en technische assistentie had verschillende doelstellingen: het steunen van democratische ontwikkeling en good governance, wettelijke hervormingen en

capaciteitsopbouw en de ontwikkeling van infrastructuur. Deze steun kan een impact hebben op de machtsbronnen van de politieke actoren. Ten eerste kan deze assistentie zorgen voor een verbetering in de levensstandaard van de Oekraïense bevolking. Een groot deel van de EU steun gaat naar verbetering van overheidsinfrastructuur en het verbeteren van het economische klimaat in Oekraïne. Concreet werd onder andere steun gegeven voor hervormingen in de gezondheidssector, sociale assistentie, het investeringsklimaat en een verbetering van de infrastructuur. Het actieplan stelt een agenda op voor deze hervormingen. EU assistentie kan een deel van de hervormingen financieren. Dit kan leiden tot een vooruitgang in de Oekraïense economie en meer welzijn voor de burgers (Emerson, 2006, p. 72; Burakovsky, Goncharuk en Mayhew, 2006, p. 86).

Een tweede materiële incentive is **toegang tot de interne markt**. In het actieplan met Oekraïne wordt een “stake in the internal market” aangeboden en het vestigen van een Free Trade Area is één van de doelstellingen van de onderhandelingen in het kader van het nieuw associatieakkoord. De handel met de EU was in 2008 goed voor 36% van de totale buitenlandse handel van Oekraïne (Europese Commissie, 2009c, p.4). Vrijhandel tussen de EU en Oekraïne leidt net als financiële en technische steun tot modernisering, diversificatie en toename van buitenlandse investeringen (Emerson, 2006, p 66; Kelley, 2006 p. 38; Burakovsky, Goncharuk en Mayhew, 2006, p. 84). Ze zou kunnen leiden tot substantiële welvaartstoename in Oekraïne.

Een derde incentive zijn leningen uit de **Europese investeringsbank**. (Europese investeringsbank, 2010, 14 mei). Hierdoor krijgt Oekraïne toegang tot goedkope leningen. Tot nog toe werd €465 miljoen aan Oekraïne geleend. Daarnaast werd in 2009 een Neighbourhood Investment Facility opgestart voor leningen aan buurlanden (Europese Commissie, 2010, 14 mei). In 2009 kreeg Oekraïne voor €33 miljoen uit dit fonds (Europese Commissie, 2010, 15 mei). Deze leningen kunnen aangevraagd worden voor het financieren van projecten voor infrastructuuropbouw en uitbouw van kleine en middelgrote ondernemingen. Goedkope leningen vormen een hefboom voor meer financiële middelen. Ze kunnen het land helpen uit de huidige economische crisis te komen en de welvaart van de burgers te verhogen.

Deze eerste drie incentives beïnvloeden de economische welvaart van Oekraïne. Toename van welvaart kan zorgen voor meer tevredenheid van de bevolking over politieke actoren, waardoor hun machtsbronnen positief worden beïnvloed. Deze incentives hebben het nadeel dat ze slechts op lange termijn zorgen voor welvaartstoename bij de bevolking. De omvang van financiële en technische assistentie en goedkope leningen is daarenboven niet erg hoog. De toegang tot interne markt is wel een erg grote incentive voor Oekraïne.

Toch kunnen alle bovenstaande incentives een positieve impact hebben, omdat het niet verkrijgen van de voordelen van de EU zou leiden tot machtskosten bij de politieke actoren. Alle politieke actoren zijn zich bewust van de voordelen van verdere economische steun en samenwerking met de EU. De hevige politieke strijd in Oekraïne maakt het erg waarschijnlijk dat politieke actoren elkaar de schuld zullen geven voor het niet krijgen van deze beloningen. Dit zou kunnen zorgen voor het verlies van stemmen.

Een vierde materiële incentive is **visafacilitatie**. Dit kan een sterke incentive zijn. Sinds de laatste EU-uitbreiding werd Oekraïne een direct buurland van de EU. Hierdoor werd het moeilijker voor Oekraïense burgers om de westerse grenzen over te steken. In 2008 ging een visafacilitatieakkoord tussen de EU en Oekraïne van kracht (Solonenko en Jarabik, 2008, p. 89). Slechts een klein deel van de Oekraïense bevolking (studenten, zakenlui en leerkrachten) kon hier van genieten. Deze incentive lijkt dan ook vrij klein voor de Oekraïense Veto Agents. In oktober 2008 werd een visadialoog gestart, met als langetermijndoel een visavrije zone tussen de EU en Oekraïne (Europese Commissie, 2009a, p. 2). Dit vormt een sterke en relevante incentive voor politieke actoren. Het welzijn van burgers zou stijgen, omdat ze opnieuw naar hun westerse buurlanden kunnen reizen.

4.3.2 Institutionele relaties

Het aanbieden van diepere institutionele relaties tussen EU en Oekraïne vormen een vierde incentive. Deze ligt tussen sociale en materiële incentives (Checkel en Zürn, 2005, p. 1064). Institutionele relaties gaan steeds gepaard met het verkrijgen van meer materiële voordelen. Het associatieakkoord tussen de EU en Oekraïne is bijvoorbeeld gelinkt aan het opzetten van een vrijhandelszone. Diepere institutionele relaties zorgen hiernaast voor meer zekerheid in verband met het verkrijgen van de materiële voordelen.

Hiernaast heeft vooruitgang in institutionele relaties ook een sociale betekenis. Ze kan de legitimiteit van politieke actoren vergroten. De relevantie van het sociale aspect van institutionele relaties hangt af van de perceptie van de EU bij politieke actoren en de bevolking. In Oekraïne is Europese integratie een doelstelling van alle politieke actoren (Solonenko, 2007, p. 19; Wolczuk, 2008, pp. 94-95). De Oekraïense bevolking staat bovendien relatief positief tegenover verdere integratie met de EU. Op de vraag hun houding tegenover de EU te quoteren op een schaal tussen 0 en 10, waarbij 10 het best is, gaven ze gemiddeld 6,78 (Razumkov center, 2010, 14 mei). Hiermee moet de EU maar vier landen (waarvan 2 EU-landen) laten voorgaan. Tussen september 2005 en december 2008 vond gemiddeld 45% van de Oekraïense bevolking dat Oekraïne moest toetreden tot de EU, gemiddeld 30% was er tegen. De kennis van de Oekraïense bevolking over de EU

is echter beperkt (White, Korosteleva en McAllister, 2008, p. 228). In een survey uit 2006 bleek dat 51% van de bevroegde Oekraïeners wist dat de EU een politieke en economische organisatie van West-Europese landen is. 48% wist dat haar hoofdkwartier in Brussel lag en 30% wist beide zaken. Wolczuk (2008, p. 95) stelt dat het grootste deel van de Oekraïense bevolking geen duidelijke voordelen voor diepere integratie met de EU kan aanhalen.

Institutionele relaties kunnen toch een relevante incentive vormen. De politieke actoren verkondigden allemaal (met uitzondering van de kleine Communistische Partij) dat EU-integratie een doelstelling is voor Oekraïne. Verdere toenadering tot de EU vergroot dan ook hun binnenlandse legitimiteit. Een stagnatie van de relatie zou deze negatief kunnen beïnvloeden. Er is een verschil in de houding van de drie grote politieke actoren tegenover de EU. Janoekovitsj ziet de relatie met de EU pragmatischer en verwijt Tymoshenko en Joetsjenko “euroromanticisme” (Wolczuk, 2008, pp. 94-95). Zijn politieke machtsbasis ligt in het oosten van Oekraïne (Copsey, 2006, pp. 15-17; Bogomolov en Lytvynenko, 2009, p. 77). Hier is de bevolking minder naar het Westen georiënteerd en meer geïnteresseerd in toenadering tot Rusland. In het westen van het land, waar het grootste deel van het kiespubliek van Tymoshenko en Joetsjenko woont, wordt meer waarde gehecht aan EU-integratie. Toch toont ook Janoekovitsj sterke interesse in diepere integratie met de EU. Nadat hij begin 2010 de presidentsverkiezingen won, verkondigde hij dat dit nog steeds een belangrijke doelstelling was voor Oekraïne (De Morgen, 2010, 14 mei). Institutionele relaties zijn dus een relevante incentive voor alle actoren maar in mindere mate voor Janoekovitsj.

De grootte van deze incentive hangt van de sterkte van de aangeboden institutionele relaties af. Deze kan variëren tussen volledig lidmaatschap, associatie en partnerschap (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 14). In de periode 2005-2010 werd geen lidmaatschap aangeboden aan Oekraïne. Wel wordt sinds 2007 onderhandeld over een New Enhanced Agreement, dat in 2009 de naam Associatieakkoord kreeg. De onderhandelingen hierover waren begin 2010 nog steeds gaande. Verschillende auteurs betwijfelen of conditionaliteit kan leiden tot diepgaande binnenlandse verandering als er geen lidmaatschapsperspectief wordt aangeboden (zie 1.2.2). Het ENB was voor Oekraïne een teleurstelling (Wolczuk, 2006, p. 44 en 2008, pp. 88 en 98). De term nabuurschap impliceert dat Oekraïne buiten Europa ligt (Kubicek, 2007, p. 1). Het wordt in een groep geplaatst met landen zoals Marokko, wiens lidmaatschapsaanvraag expliciet werd geweigerd. Deze auteurs stellen dan ook dat een associatieakkoord geen voldoende grote incentive zal zijn voor het doorvoeren van prodemocratische hervormingen.

Er is een belangrijke nuance te maken bij deze tekortkoming: EU-lidmaatschap is niet volledig afgeschreven voor Oekraïne. Het ENB en het Associatieakkoord zijn uitbreidingsneutraal (Mahnke, 2008, p. 24; Wolczuk, 2008, p. 100). Ze zijn erg vaag in verband met toekomstige toetredingsmogelijkheden. Het actieplan (Europese Unie, 2005, p. 2) stelt bijvoorbeeld: *“the European Union acknowledges Ukraine’s European aspirations and welcomes Ukraine’s European choice”*. Deze vaagheid is in het geval van Oekraïne positief (Kochenov, 2009, p. 17). Het ENB is daarenboven geen voorbeeld van een one size fit all-aanpak, differentiatie is één van de basisprincipes (Burger, 2008, pp. 170-171, Casier, 2007a, p. 24). Hierdoor wordt Oekraïne toch niet volledig in dezelfde groep geplaatst als Marokko. De introductie van het Oosters Partnerschap maakt duidelijk dat de EU dit principe ernstig neemt. Oekraïne was in de periode 2005-2010 daarenboven nog ver van het halen van de Kopenhagen criteria (Bürger, 2008, p. 171; Kubicek, 2007, p. 16). Politieke actoren beseften dat verdere toenadering tot de EU onmogelijk was zonder dat de huidige afspraken worden gerespecteerd (Wolczuk, 2008, p. 88, 112). De implementatie van het actieplan werd dan ook gepercipieerd als een manier om de “EU-waardigheid” van Oekraïne te tonen. Een associatieakkoord kan dan ook gezien worden als een beloning voor de bereikte vooruitgang en een stap dichterbij lidmaatschap. Het ENB kan door een escalatie van engagementen zorgen voor het ontstaan van een *“compelling logic of enlargement”* (Casier, 2007a, pp. 29-30) of *“procedural Entrapment”* (Sasse, 2008). Doordat Oekraïne steeds meer hervormingen doorvoert, zal het moeilijk worden voor de EU om toetreding te weigeren. De schaduw van uitbreiding en de duidelijke vooruitgang die het associatieakkoord biedt aan Oekraïne maken de aangeboden institutionele relaties een voldoende grote incentive.

4.3.3 Sociale conditionaliteit

Er zijn ook zuivere sociale incentives en sancties in het EU-beleid tegenover Oekraïne. De enige systematische sociale conditionaliteit in de periode 2005-2010 zijn de progress reports. Hierin maakte de EU een kritische en gedetailleerde evaluatie van de vooruitgang die Oekraïne maakte in het implementeren van de doelstellingen van het actieplan. Toch vormen ze geen voldoende grote en relevante incentive. Deze rapporten worden enkel gelezen door een deel van de Oekraïense ambtenaren en een beperkt aantal denktanken en NGO's (Solonenko, 2007b, p. 23). De EU heeft een te laag profiel in Oekraïne, waardoor kritiek of complimenten geen gevolgen hebben voor de machtsdoelstellingen van politieke actoren. Ze kampt met een te lage binnenlandse responsiviteit. Sociale conditionaliteit zal enkel werken in combinatie met materiële voordelen, zoals bij institutionele relaties.

4.3.4 Rusland als alternatieve bron van beloningen

De grootte van de beloningen is ook afhankelijk van cross-conditionaliteit. In deze thesis wordt dit gedefinieerd als de mate waarin deze beloningen ook via andere bronnen kunnen worden verkregen en in hoeverre het aanvaarden van deze beloningen opportuniteitskosten met zich meebrengt.

De belangrijkste alternatieve bron voor beloningen is Rusland. De handel tussen Oekraïne en Rusland bedraagt 25,8% van de totale Oekraïense handel (Europese Commissie, 2009c, p. 4). Hiernaast is Oekraïne erg afhankelijk van Rusland voor het verkrijgen van goedkope energie. Het land kan door samenwerking met Rusland belangrijke economische voordelen krijgen. Rusland startte daarenboven verschillende regionale projecten op voor de landen van het Gemenebest van Onafhankelijk Staten (GOS). Oekraïne neemt aan de meeste van deze deel, ook na de Oranje Revolutie (Dimitrova en Dragneva, 2009, pp. 857-858). Een belangrijke potentiële bron van cross-conditionaliteit is de Gemeenschappelijke Economische Ruimte die naast Oekraïne en Rusland ook uit Kazachstan en Wit-Rusland bestaat. Verdere integratie hierin zou Oekraïne verschillende voordelen opleveren, zoals makkelijke economische samenwerking met andere voormalige Sovjetrepublieken en goedkope toegang tot grondstoffen (Semeniy, 2007, p. 130). De Oekraïense bevolking vindt bovendien dat samenwerking met Rusland belangrijker is dan samenwerking met de EU (Razumkov Centre, 2010, 14 mei).

Rusland is dus een potentiële bron van cross-conditionaliteit. De reële impact op de grootte van de EU-incentives is echter beperkt. Ten eerste zorgt diepere integratie met de EU op korte termijn niet voor opportuniteitskosten in de relatie met Rusland. Er is op zich geen incompatibiliteit tussen de incentives van de EU en verdere samenwerking met Rusland op bilateraal vlak of in de gemeenschappelijke economische ruimte (Dimitrova en Dragneva, 2007, pp.190-194 en 2009, p.861 en Emerson, 2006, p. 55). Er zou wel incompatibiliteit kunnen ontstaan tussen vrijhandel met de EU en diepere integratie in de gemeenschappelijke economische ruimte. Dit lijkt op korte termijn onwaarschijnlijk, omdat de Gemeenschappelijke Economische Ruimte momenteel erg flexibel werkt (Dimitrova en Dragneva, 2009, p. 861). De EU is bovendien een aantrekkelijkere partner dan Rusland. Ze heeft een grotere markt, heeft een groter aandeel in de buitenlandse handel van Oekraïne, is een grotere potentiële bron van investeringen en geeft meer assistentie. Daarenboven wil geen enkele Oekraïense politieke actor volledig afhankelijk worden van Rusland. Om dit te vermijden heeft Oekraïne de EU nodig als tegengewicht. Hiernaast is er in Oekraïne fanatiekere oppositie tegen diepere integratie in de GOS structuren dan tegen EU-lidmaatschap (Semeniy, 2007, p. 132).

Toch heeft de aanwezigheid van Rusland invloed op de waarde van de incentives van de EU. Indien Oekraïne niet tevreden is over de relaties met de EU, beschikt het over een (minder aantrekkelijk) alternatief. Dit is zeker het geval voor Janoekovitsj, wiens kiezers meer naar Rusland georiënteerd zijn. In het verleden beperkte de aanwezigheid van Rusland de invloed van de EU. Toen de relaties tussen de EU en Oekraïne op het einde van Kuchma's regeerperiode stagneerden, werd meer toenadering tot Rusland gezocht. Casier (2007b, p. 90) stelt dan ook terecht: *“The question is whether the EU will offer Ukraine enough of a glimpse of what's behind the door to keep it waiting without giving in to Russian temptation.”*

4.3.5 Besluit incentives en sancties

Zowel de materiële incentives als de aangeboden institutionele relaties zijn relevant voor de machtsdoelstelling van de Oekraïense politieke actoren. Enkel toegang tot de interne markt, visafacilitatie en diepere relaties met de EU zijn ook voldoende groot. De grootte van deze incentives wordt aangetast door de aanwezigheid van Rusland, maar de impact ervan mag niet overschat worden. Deze determinant kan dan ook positief werken voor effectiviteit van conditionaliteit. Toch is het duidelijk dat de EU slechts over een beperkt aantal incentives beschikt. In wat volgt wordt nagegaan of de relevante incentives voldoende gelinkt zijn aan vooruitgang op vlak van kwaliteit van democratie en of het credibel is dat de EU het geven ervan afhankelijk maakt van vooruitgang op dit vlak.

4.4 Determinacy van voorwaarden

De derde determinant voor de effectiviteit van conditionaliteit is determinacy. *“De effectiviteit van conditionaliteit zal stijgen als prodemocratisch gedrag duidelijk als voorwaarde wordt gesteld voor het krijgen van beloningen.”* Belangrijk hierbij is dat de EU de gevraagde vooruitgang voldoende duidelijk formuleert, deze gemonitord wordt en duidelijk als voorwaarde voor het krijgen van incentives wordt gesteld.

4.4.1 Duidelijkheid verwachtingen en monitoring

De gevraagde vooruitgang wordt beschreven in het actieplan. De doelstellingen zijn niet steeds helder geformuleerd. In veel gevallen is het einddoel van de hervormingen niet erg duidelijk. Eén van de doelstellingen is bijvoorbeeld het promoten van accountability en transparantie van de Oekraïense administratie om corruptie tegen te gaan. Het is hier niet duidelijk welke mate van inspanning vereist is (Europese Unie, 2005, p. 5). Andere eisen zijn wel erg duidelijk geformuleerd en geoperationaliseerd aan de hand van internationale normen. Zo stelt het plan dat de verkiezingen georganiseerd moeten worden in overeenkomst met de normen van de OESO (Europese Unie, 2005, p. 5). Er is dus een

grote variatie in bepaaldheid van regels. De progress reports vangen deze variatie op door de initiatieven die de Oekraïense overheid nam kritisch en gedetailleerd te evalueren. Hierdoor is het voor Oekraïense actoren voldoende duidelijk wat van hen wordt verwacht.

4.4.2 Link verwachtingen en beloningen

Het progress report en het actieplan leggen geen duidelijke link tussen de verwachte vooruitgang en de aangeboden incentives. Er wordt niet aangeduid welke vooruitgang zal leiden tot het krijgen van welke incentive. De Actieplannen stellen geen duidelijke benchmarks en tijdschaders op. Het lijkt er dan ook op dat een groot deel van de incentives niet gebruikt wordt voor conditionaliteit. De financiële en technische incentives en de leningen van de European Investment Bank worden gegeven onafhankelijk van de prestaties van Oekraïne. Enkel financiële incentives uit de Governance Facility belonen Oekraïne voor vooruitgang op vlak van democratie. Deze hulp is slechts een klein onderdeel van de totale financiële incentives (bijvoorbeeld 15% in 2007 en 11% in 2008). Deze incentives kunnen dan ook niet gezien worden als onderdeel van conditionaliteit. De EU lijkt met deze steun voornamelijk capaciteitsopbouw toe te passen.

De institutionele relaties en markttoegang lijken wel een onderdeel van conditionaliteit. Na de Oranje Revolutie besloot de raad van ministers dat onderhandeling over een enhanced agreement mogelijk was zodra de prioriteiten uit het actieplan werden behandeld en dat onderhandelingen over diepere handelsrelaties mogelijk waren na toetreding van Oekraïne tot de WTO (Raad van de Europese Unie, 2005, p. 14). Maar ook voor deze incentives worden geen duidelijke benchmarks vooropgesteld. Er is dus geen duidelijke link tussen incentives en prioriteiten uit het Actieplan. Hierdoor verlaagt de effectiviteit van regeloverdracht.

4.5 Credibiliteit

De derde determinant is credibiliteit. *“Hoe geloofwaardiger het is dat de EU de beloofde beloningen zal geven als Oekraïne vooruitgang maakt op vlak van democratie en deze niet zal geven als dit niet gebeurt, hoe hoger de effectiviteit van conditionaliteit.”* (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, pp. 14-15). De credibiliteit hangt af van drie factoren: capaciteit van de EU, de informatie die de EU heeft over de vooruitgang en consistentie van het EU-beleid.

4.5.1 Capaciteit EU

De EU moet de capaciteit hebben om de beloofde incentives effectief te geven. Deze capaciteit hangt af van de kosten en opbrengsten voor het geven van steun aan Oekraïne. De kosten voor het geven van technische en financiële assistentie en leningen van de

Europese Investeringsbank zijn redelijk klein. De EU heeft voldoende capaciteit om de beloofde financiële en technische assistentie te geven. Zo bedroeg de totale financiële assistentie gemiddeld slechts €115 miljoen per jaar. In 2009 was het totaalbudget van de EU ongeveer €133 miljard, waarvan €8,1 miljard voorbuitenlands beleid. Het budget voor Oekraïne bedroeg dus slechts 0,08% van het totaalbudget van de EU en 1,5 % van het budget voor buitenlands beleid. De integratie in de interne markt lijkt minder credibel. Protectionistische groepen in de EU kunnen het sluiten van markttoegang tegenhouden voor producten waarop Oekraïne een concurrentieel voordeel heeft (Wolczuk, 2008, pp. 110-111). Maar er zijn ook economische actoren binnen de EU die belang hebben bij een vrijhandelszone tussen de EU en Oekraïne. Emerson (2005, p. 117) wijst erop dat vrijhandel de concurrentiekracht van de EU vooruit zou helpen. Tijdens het uitbreidingsproces naar Oost en Centraal-Europa speelden daarenboven dezelfde protectionistische belangen, maar ook hier werden handelsbarrières afgebouwd. Het sluiten van een associatieakkoord brengt relatief weinig kosten met zich mee (Schimmelfennig en Sedelmeier, 2005, p. 14).

Het opzetten van een visavrije zone tussen de EU en Oekraïne brengt voor de EU meer kosten met zich mee. De credibiliteit van de EU ligt dan ook lager op dit vlak. Daarenboven werd er nog geen duidelijke roadmap opgesteld voor een visavrij regime, dit zou de geloofwaardigheid erg ten goede komen (Solonenko en Jarabik, 2008, p. 98). In maart 2010 waren de onderhandelingen hierover nog gaande (Füle, 2010). Deze incentive wordt dan ook als minder geloofwaardig ingeschat.

De aanwezigheid van Rusland is een potentieel probleem voor de capaciteit van de EU. Er is een groeiende interdependentie tussen de EU en Rusland, waardoor samenwerking noodzakelijk is (Casier, 2007b, p. 82). Rusland heeft sterke belangen in Oekraïne en ontwikkelde verschillende regionale integratieprojecten (zie 4.3.4). Casier (2007b, p. 82) en Solonenko en Jarabik (2008, p. 86) stellen dat de EU en Rusland verschillende doelstellingen hebben in Oekraïne. De EU heeft belang bij een welvarend, democratisch en stabiel Oekraïne, terwijl Rusland er belang bij heeft dat Oekraïne zwak blijft zodat het zelf dominant kan blijven. Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat deze belangen op korte termijn zullen botsen. De aanwezigheid van Rusland zal de capaciteit van de EU dan ook niet negatief beïnvloeden.

De capaciteit van de EU voor het geven van incentives is voldoende groot. Enkel in het geval van visafacilitatie is er een potentieel capaciteitsprobleem. De EU kwam in het verleden dan ook haar beloften tegenover Oekraïne inzake het toekennen van financiële

steun en verderzetten van insitutionele relaties steeds na. Het is dan ook erg geloofwaardig dat Oekraïne de beloofde incentives effectief zal krijgen.

4.5.2 Monitoringcapaciteit

Een tweede determinant is de capaciteit van de EU om de vooruitgang van Oekraïne effectief te monitoren. De progress reports tonen aan dat de EU in staat is de kwaliteit van democratie in Oekraïne effectief te evalueren.

4.5.3 Consistentie

Een derde voorwaarde voor credibiliteit is dat de EU consistent vooruitgang op vlak van democratie beloont. De EU is niet steeds consistent op dit vlak, twee voorbeelden kunnen deze stelling bijtreden. Ten eerste erkende de EU op de top van Feira in 2000 de landen uit de Westelijke Balkan als potentiële lidstaten. Deze landen scoorden op dat moment erg laag op vlak van democratie. Freedomhouse (2000, pp. 596-597) quoteerde ze als “*niet vrij*” (Servië-Montenegro en Bosnië-Herzegovina) of “*gedeeltelijk vrij*” (Albanië, Kroatië en Macedonië). Oekraïne scoort geruime tijd beter dan deze landen, maar werd geen lidmaatschapsperspectief aangeboden. Een tweede voorbeeld is de Russia First Policy van de EU. Solonenko (2007b, p. 18) en Wolczuk (2008, p. 111) wijzen erop dat Rusland in het verleden steeds dezelfde beloningen kreeg als Oekraïne, zonder dat er binnenlandse hervormingen werden doorgevoerd. Dit duidt aan dat de EU niet consistent is in het verdelen van haar beloningen. Deze inconsistentie kan verklaard worden door de verschillende belangen en doelstellingen die de EU heeft.

Ook in Oekraïne kan inconsistentie in het beleid van de EU optreden. De EU heeft verschillende belangen in Oekraïne (Solonenko en Jarabik, 2008, p. 84). Ten eerste zou een onstabiel Oekraïne de veiligheid van de EU in het gedrang brengen. Het land is ook een potentiële bron van illegale migratie. Oekraïne is daarenboven belangrijk voor de energietoevoer van de EU. Hiernaast heeft de EU ook economische belangen in Oekraïne (Emerson, 2006, p. 121). De promotie van democratie is dan ook niet de enige doelstelling van het Europees Nabuurschapsbeleid. Dit beleid moet ook zorgen voor politieke stabiliteit in de buurlanden en de economische ontwikkeling ervan stimuleren (Mahnke, 2008, pp. 26-27). In het Actieplan van de EU met Oekraïne zijn 14 verschillende prioriteiten opgenomen. Negen hiervan hebben weinig met democratie te maken. Democratiepromotie moet dus haar incentives delen met andere doelstellingen.

4.5.4 Besluit credibiliteit

De determinant credibiliteit is eerder negatief voor de effectiviteit van EU-conditionaliteit. De EU heeft wel de capaciteit voor het geven van incentives en het

monitoren van de vooruitgang. Het groot aantal verschillende doelstellingen en belangen die de EU heeft in Oekraïne, zorgt ervoor dat het geven van incentives niet steeds consistent zal zijn met de evolutie van de kwaliteit van de democratie van het land.

4.6 Invloed EU via conditionaliteit

De invloed van de EU op kwaliteit van Oekraïense democratie door conditionaliteit op Statusquo Veto Agents zal laag zijn. De incentives zijn op zich voldoende groot en relevant om Veto Agents te overtuigen zich te gedragen als Change Agent. Vooral toegang tot de interne markt, het aanbieden van diepere institutionele relaties en visafacilitatie zijn interessante incentives. De EU beschikt slechts over een beperkt aantal interessante incentives. De adoptiekosten variëren naargelang het specifiek domein van democratie. De verhouding tussen Veto Agents onderling beïnvloedt de effectiviteit van de conditionaliteit negatief. De combinatie van inconsistentie en gebrekkige determinacy verlagen de effectiviteit van de conditionaliteit. De EU heeft verschillende doelstellingen en belangen in Oekraïne. Deze moeten dezelfde incentives delen. Het is dan ook mogelijk te spreken over een inherente crossconditionaliteit in het ENB. De Oekraïense overheid kan incentives die worden aangeboden in ruil voor vooruitgang op vlak van democratie ook verkrijgen door vooruitgang op andere gebieden. De onderhandelingen over een vrijhandelszone werden bijvoorbeeld geopend nadat Oekraïne voldeed aan voorwaarden voor toetreding tot de WTO. De EU gebruikt onderhandelingen over visafacilitatie traditioneel als leverage voor readmission agreements (Sterkx, 2008, p. 124). Deze incentives zullen dan ook minder waarde hebben voor democratie. De Oekraïense overheid kan zelf kiezen welke hervormingen ze wil doorvoeren. Ze zal dan ook deze kiezen waarbij de kosten het laagst zijn. Er zal dan ook enkel vooruitgang zijn op gebieden van democratie die weinig gevolgen hebben voor de machtsbronnen van Oekraïense politieke actoren en waar prodemocratisch gedrag reeds door binnenlandse contexten verklaard kan worden. Het gebrek aan consistentie en determinacy zorgen ervoor dat de impact van de EU op de evolutie van de kwaliteit van de democratie laag zal zijn. Er worden dan ook geen nieuwe hypothesen voor de verwachte evolutie van Oekraïense democratie opgesteld. Indien deze theoretische inschatting klopt, blijven hypothese 1 en 2 geldig.

5 Bekrachtiging

5.1 In relatie EU-Oekraïne

Verschillende auteurs wijzen erop dat de EU voor het promoten van democratie voornamelijk een strategie van top down beïnvloeding volgt (Schimmelfennig, Engert en Knobel, 2006, p. 40; Magen en Morlino, 2009, p. 16). De EU probeert de kwaliteit van democratie voornamelijk te verhogen via een strategie van intergouvernamenteel onderhandelen. Toch zijn er ook bottom-up mechanismen te vinden in de relatie EU-Oekraïne. Ten eerste steunt de EU actief de Civil Society in Oekraïne. Hiernaast kan conditionaliteit zorgen voor indirecte kwalitatieve en kwantitatieve bekrachtiging. De effectiviteit van deze mechanismen wordt hieronder ingeschat.

5.2 Directe kwalitatieve bekrachtiging

Het succes van directe kwalitatieve bekrachtiging hangt af van het aantal Change Agents, hun macht tegenover de Veto Agents en de grootte van de steun die de EU hen geeft. Tymoshenko en Joetsjenko zouden in het begin van de periode en voornamelijk tijdens de Oranje Revolutie gezien worden als Change Agents. Er is echter geen bewijs dat de EU hen rechtstreeks steunde tijdens de Oranje Revolutie (Mc Faul, 2007, p.73).

In Oekraïne kan enkel de civil society gedurende de hele periode 2005-2010 gezien worden als Change Agent. Eén van de doelstellingen van het actieplan was: “*Foster the development of civil society*”. In een communicatie uit 2006 werkte de Europese Commissie enkele voorstellen uit voor het versterken van de civil society dimensie van het ENB. De EU nam dan ook verschillende initiatieven om de civil society te versterken. Ten eerste werd een deel van het budget voor Oekraïne verdeeld via de civil society. Voornamelijk budget uit het EIDHR is specifiek gericht op het versterken van civil society. Ten tweede is de ontwikkeling van civil society een onderdeel van de EU-conditionaliteit. De vooruitgang op vlak van regelgeving wordt gemonitord in de vooruitgangprojecten. Ten derde worden civil society actoren rechtstreeks betrokken bij de evaluatie van de vooruitgang van implementatie van het actieplan (Women’s perspective Ukraine, 2009).

In hoofdstuk 3 bleek echter dat de civil society in Oekraïne structureel zwak blijft. Dit komt omdat de afstand tussen civil society en de overheid in het begin van de besproken periode groot was. Er was dan ook enorm veel EU-bekrachtiging nodig om deze te overbruggen. De EU geeft echter slechts een beperkt deel van haar budget via civil society (Solonenko en Jarabik, 2008, pp. 95-97) . Deze beperkte steun zal te weinig zijn om

NGO's in staat te stellen hun overheid effectief te beïnvloeden. Hiernaast lijkt de vooruitgang in het betrekken van civil society geen onderdeel van harde conditionaliteit van de EU. Het wettelijk kader en de overheidsfondsen bleven gebrekkig. Toch was de EU opvallend positief over de vooruitgang in het betrekken van civil society in haar progress reports. Er werden geen incentives geweigerd voor de gebrekkige vooruitgang in het wettelijk kader.

De combinatie van lage steun en het gebrek aan sterke Change Agents doet vermoeden dat de EU in de periode 2005-2010 geen impact had op kwaliteit van democratie via directe bekrachtiging.

5.3 Indirecte kwalitatieve bekrachtiging

De indirecte kwalitatieve bekrachtiging kampt met hetzelfde probleem als directe bekrachtiging: de afwezigheid van sterke Change Agents. Hiernaast kon de Oekraïense overheid door de inconsistentie in het EU-beleid en de gebrekkige determinacy bepaalde incentives verkrijgen zonder vooruitgang op vlak van democratie. Daarenboven heeft de EU weinig binnenlandse responsiviteit in Oekraïne. Change Agents zullen Veto Agents dan ook niet onder druk kunnen zetten door hen te wijzen op het gebrek in vooruitgang in het implementeren van de door de EU voorgestelde hervormingen. De EU had in de periode 2005-2010 waarschijnlijk geen impact via indirecte kwalitatieve bekrachtiging.

5.4 Indirecte kwantitatieve bekrachtiging

De omstandigheden lijken gunstiger voor indirecte kwantitatieve bekrachtiging. Oligarchen zijn een sterke samenlevingsactor in Oekraïne en hebben economische doelstellingen. EU-conditionaliteit, die heel wat economische incentives biedt, lijkt dan ook erg geschikt om hen te overtuigen hun invloed te gebruiken om de overheid onder druk te zetten prodemocratisch gedrag te stellen. Toch is de impact van de EU ook hier beperkt. Ten eerste zorgt het doorvoeren van sommige prodemocratische verandering ook bij oligarchen voor machtskosten (zie supra). Ten tweede moet voor het verkrijgen van economische voordelen ook aan andere voorwaarden voldaan worden. Voor een vrijhandelszone tussen de EU en Oekraïne is een levelplaying field vereist en moeten de wetten van de vrije markt worden gevolgd. Dit zou welvaartskosten voor de Oekraïense oligarchen meebrengen. Ten derde ondermijnt het gebrek aan determinacy en credibiliteit ook hier de effectiviteit van EU-invloed. De EU zal weinig invloed hebben op de kwaliteit van de Oekraïense democratie via indirecte kwantitatieve bekrachtiging.

5.5 Invloed EU op kwaliteit democratie via bekrachtiging

De EU zal weinig invloed hebben op kwaliteit van democratie via de verschillende vormen van bekrachtiging. EU-bekrachtiging is te zwak om de kloof tussen Veto Agents en de rest van de samenleving te overbruggen. Dit komt door de afwezigheid van sterke Change Agents, de te lage omvang van EU-hulp en de gebrekkige conditionaliteit. De kwaliteit van de Oekraïense democratie zal nog steeds evolueren volgens hypothese 1 en 2.

6 Capaciteitsopbouw

6.1 In relatie EU-Oekraïne

De EU is de grootste bron van buitenlandse steun voor Oekraïne (Europese Unie, 2010, p. 24). In de National Indicative Programmes staat voor de periode 2005-2010 €694 miljoen financiële steun voor Oekraïne ingeschreven. Ongeveer een derde hiervan gaat naar projecten die te maken hebben met democratie. In het National Indicative Programme voor 2007-2010 was steun voor democratische ontwikkeling en good governance één van de prioriteiten: er werd €148 miljoen voor vrijgemaakt. Maar ook steun voor andere doelstellingen kan de capaciteit van de overheid verhogen en indirect een gevolg hebben voor de kwaliteit van de democratie. Zo kan steun voor het verhogen van administratieve capaciteit zorgen voor een vermindering van corruptie. Hiernaast krijgt Oekraïne ook steun uit verschillende thematische budgetlijnen zoals het EIDHR en de Governance Facility (zie supra). De EU geeft hiernaast ook technische steun aan Oekraïne. Zo krijgt de Oekraïense administratie raad van juridische experts voor het implementeren van wetgeving en zijn er twinning projecten. Bij dit laatste werken ambtenaren uit de EU samen met Oekraïense ambtenaren om hervormingen door te voeren. Het is dan ook moeilijk om het totaal bedrag dat Oekraïne kreeg in te schatten.

6.2 Effectiviteit capaciteitsopbouw

In hoofdstuk 3 werd duidelijk dat er in de periode 2005-2010 in Oekraïne weinig capaciteitsopbouw was. Corruptie, gebrekkig werkende justitie en publieke administratie en een gebrekkig wettelijk kader bleven gedurende de hele periode aanwezig. Hier zijn verschillende verklaringen voor. Ten eerste is de totale EU-steun slechts een fractie van het hele overheidsbedrag van Oekraïne (ongeveer 0,25%). Het lijkt dan ook onwaarschijnlijk dat de financiële steun van de EU het gebrek aan capaciteit in Oekraïne zal oplossen. Ten tweede was er ook een gebrek aan politieke wil in Oekraïne om te zorgen voor een verbetering in capaciteit. De Oekraïense actoren ondernamen geen pogingen om bijvoorbeeld de grondwet te amenderen tot een adequaat wettelijk kader voor hun onderlinge strijd en waren niet gemotiveerd om te zorgen voor sterkere rechters. Het gebrek aan capaciteit en de aanwezigheid van Statusquo Agents gaat in dit geval dus samen. De EU bekritiseerde het gebrek aan een wettelijk kader in de progress reports van 2008, 2009 en 2010. Het gebrek aan vooruitgang had niet tot gevolg dat er minder incentives werden gegeven. De onderhandelingen over het Associatieakkoord, vrijhandelszone en visafacilitatie gingen door. Uit punt 5.2 blijkt dat de EU niet zorgde

voor fundamentele capaciteitsopbouw in civil society. De capaciteit van Oekraïense media ging ook niet fundamenteel vooruit door EU-steun. Dit wordt in 8.2 behandeld als case.

6.3 Verwachte impact capaciteitsopbouw op evolutie democratie

De EU lijkt via capaciteitsopbouw geen substantiële impact te hebben op de Oekraïense democratie. De EU-hulp is te beperkt en zal slechts op langere termijn werken. De conditionaliteit van de EU is te zwak om Veto Agents te overtuigen een adequaat wettelijk kader op te stellen. De hypothesen uit hoofdstuk 3 zullen dus de evolutie van kwaliteit van Oekraïense democratie kunnen verklaren.

7 Evolutie kwaliteit Oekraïense democratie

7.1 Verwachte evolutie democratie

In dit hoofdstuk worden de hypothesen uit de voorgaande hoofdstukken getest aan de hand van de algemene evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie. In hoofdstuk 2 werden drie verklaringen opgesteld voor de stijging van de kwaliteit van de democratie: top-down verandering, bottom-up verandering en capaciteitsopbouw. In hoofdstuk 3 werd besloten dat de binnenlandse context enkel gunstig is voor top-down verandering. Er werden twee hypothesen opgesteld. In hoofdstuk 4, 5 en 6 bleek dat EU-invloed deze hypothesen niet beïnvloedde.

1. Er zal vooruitgang zijn in kwaliteit van democratie als dit positieve machtsopbrengsten heeft voor alle Veto Agents. Dit zal enkel het geval zijn bij erg flagrante schendingen van democratie, waar de bevolking duidelijke machtskosten aan verbindt.
2. Vooruitgang in kwaliteit van democratie zal een gevolg zijn van het opgeven van het actief veto van Veto Statusquo Agents.

Indien de evolutie van de kwaliteit van democratie deze twee hypothesen bevestigt, zal de EU geen beslissende invloed hebben gehad op de vooruitgang van democratie. In wat volgt wordt deze evolutie beschreven. Hiervoor worden de 8 dimensies van kwaliteit van democratie van Diamond en Morlino gebruikt (2004, zie 2.1). De analyse vertrekt vanuit de tekortkomingen op deze dimensies voor de Oranje Revolutie. Hierna worden de kansen voor vooruitgang die deze revolutie bood aangetoond. Vervolgens wordt onderzocht in hoeverre deze kansen werden benut. Tot slot wordt geëvalueerd of deze evolutie de hypothesen bevestigt.

7.2 Oekraïne voor de Oranje Revolutie

Oekraïne had voor de Oranje Revolutie problemen op alle dimensies van de kwaliteit van de democratie. Op vlak van **politieke participatie** en **partijcompetitie** waren er verschillende problemen. Verkiezingen werden gekenmerkt door toenemende fraude en partijdige mediaverslaggeving (Sushko, 2005; Bertelsmann Stiftung, 2006, p. 6). Politieke partijen streden daarenboven niet op basis van duidelijke, coherente, ideologische programma's (Resende en Kraetzschmar, 2005, p. 1). Hierdoor kon de bevolking hen niet evalueren op basis van hun beleidsplannen. De bevolking kon het beleid dan ook moeilijk beïnvloeden tijdens verkiezingen. Ook tussen de verkiezingen was beïnvloeding moeilijk. Oekraïne had een groeiende civil society maar haar impact en

capaciteit bleef erg beperkt. Overheidsactoren probeerden daarenboven de invloed van NGO's te onderdrukken (Haran en Pavlenko, 2004). Het wettelijk kader voor NGO's was onderontwikkeld en ze raakten moeilijk aan financiële middelen.

Dit alles zorgde mee voor lage **verticale accountability**. Dit werd versterkt door de structurele zwakte van de Oekraïense media (Sushko, 2005). De persvrijheid werd ernstig beperkt door vergunningsvereisten, financiële druk, hoge overheidscontrole, fysieke bedreiging van journalisten en rechtzaken voor smaad (Freedomhouse, 2004). De overheid gaf regelmatig instructies uit die de aard, onderwerpen en inhoud van het nieuws bepaalden, de zogenaamde temniks.

De **horizontale accountability** was ook gebrekkig. Formeel was er een systeem van checks en balances, maar in de praktijk beschikte de president over een machtsoverwicht tegenover de andere instellingen. Het parlement slaagde er niet in de besluitvorming te beïnvloeden en de regering was afhankelijk van de president voor haar voortbestaan (Haran en Pavlenko, 2004; Resende en Kraetzschmar, 2005, pp. 2-3). De **rechtsstaat** werd niet gegarandeerd (Sushko, 2005; Bertelsmann Stiftung, 2006, pp. 7-8, 17). Er waren twee belangrijke tekortkomingen: de machtselite kwam de rechtsregels niet na en er was veel corruptie (Sushko, 2005). De rechterlijke macht was formeel onafhankelijk, maar was te zwak om deze problemen tegen te gaan.

Gelijkheid en de belangrijkste **politieke rechten en vrijheden** waren ingeschreven in de grondwet, maar werden selectief toegepast (Sushko, 2005; Bertelsmann Stiftung, 2006, p. 8). Dit was mogelijk omdat de kwaliteit van de procedurale dimensies van democratie erg laag was. Zo was er bijvoorbeeld algemeen stemrecht, maar het nut hiervan werd teniet gedaan door verkiezingsfraude. Officieel was er persvrijheid, maar gewelddaden tegen kritische journalisten waren schering en inslag (Human Rights Watch, 2004). De grondwet garandeerde rechtsgelijkheid, maar misdaden door personen uit de entourage van president Kuchma leidden niet tot rechtzaken. Het dramatisch hoogtepunt van de schending van politieke rechten en vrijheden was de moord op kritisch oppositiejournalist Gongadze (Kuzio, 2005, p. 119). Een groot probleem op vlak van gelijkheid was de overlapping tussen politiek en economie en het oligarchisch systeem dat zich in de tweede helft van de jaren '90 ontwikkelde (Bertelsmann Stiftung, 2009, p.5).

Door deze problemen op de procedurale en inhoudelijke dimensies was de **politieke responsiviteit** erg laag. De Oekraïense bevolking voelde dit ook zo aan. In 2003 vond 78% van de bevolking dat ze geen invloed hadden op politieke beslissingen (Ifes, 2003, p. 33). In september 2004, één maand voor de presidentsverkiezingen, steunde slechts 6,4%

van de Oekraïense bevolking de overheid volledig. 36% Steunde de overheid helemaal niet (Razumkov Centre, 2010, 14 mei).

7.3 De Oranje Revolutie als doorbraak democratie

De Oranje Revolutie was een reactie op deze gebreken en leek de start van verbetering van de kwaliteit van de Oekraïense democratie. Dit was het duidelijkst op het vlak van **politieke participatie** en **partijcompetitie**. De oorzaak van de Oranje Revolutie was de fraude tijdens de tweede ronde van de presidentsverkiezingen. Het gevolg van de Revolutie was een heruitgave van deze tweede ronde, die wel volgens internationale standaarden verliep (Sushko, 2005). De Oranje Revolutie was een vorm van rechtstreekse participatie. Meer dan een half miljoen Oekraïners maakten duidelijk dat ze reële inspraak wilden in het bestuur van hun land (Kuzio, 2005, p. 126). De voorafgaande verkiezingscampagne zorgde voor het ontstaan van verschillende civiele bewegingen en initiatieven van NGO's om vrije en eerlijke verkiezingen te verwezenlijken (Sushko, 2005).

Ook op vlak van **verticale accountability** was er reden tot optimisme. De oorspronkelijke presidentsverkiezing werd gekenmerkt door terreur tegenover onafhankelijke journalisten (Sushko, 2005). De Oranje Revolutie creëerde de basisvoorwaarden voor vrije mediaverslaggeving. Veel journalisten lieten zich niet langer onder druk zetten en boden onafhankelijke en objectieve verslaggeving over de Revolutie (Freedomhouse, 2005). Tijdens de heruitgave van de tweede ronde was de verslaggeving opmerkelijk gebalanceerder (Bertelsman Stiftung, 2006, p.7).

Ook op het vlak van **horizontale accountability** leek er vooruitgang ingezet. Tussen de twee uitgaves van de tweede ronde werd een grondwettelijk amendement aangenomen dat de macht van de president deed afnemen ten voordele van de regering en het parlement (Wolowski, 2008, p. 36). Het was een uitspraak van het grondwettelijk hof die de deur opende voor nieuwe verkiezingen. Dit wees op een verbetering van de **rechtsstaat**. Het hoogste gerechtshof van het land gaf niet toe aan politieke druk maar zag toe op naleving van de rechtsregels bij verkiezingen. Het tegengaan van corruptie was één van de doelstellingen van de politieke hoofdrolspelers van de Revolutie (Bertelsmann Stiftung, 2006, p. 8).

De bescherming van **politieke rechten** en **vrijheden** was de belangrijkste doelstelling van de Oranje Revolutie (Sushko, 2005). De Oekraïense burgers kwamen op straat om hun stemrecht op te eisen en slaagden hierin. Ook hier leek de basis gelegd voor significante vooruitgang. Ook het tegengaan van het oligarchistisch systeem was één van de doelstellingen van de Revolutie (Bertelsmann Stiftung, 2009, p.5). Ze werd gesteund

door eigenaars van kleine en middelgrote ondernemingen (Kuzio, 2005, p. 128). Zij wilden een scheiding van economie en politiek om de macht van oligarchen terug te dringen en een level playing field te creëren. Dit had kunnen leiden tot meer politieke **gelijkheid**.

Door deze evoluties leek ook **politieke responsiviteit** vooruit te zullen gaan. De bevolking had getoond dat ze niet met zich liet sollen en dat ze verantwoording eiste van haar verkozenen. De Oekraïners waren optimistisch over hun toekomst. 53% Van hen geloofde dat de overheid responsiever zou worden (Ifes, 2005, p. 29). De Oekraïense burgers kregen ook meer vertrouwen in de politiek: in februari 2005 steunde 35% de overheid volledig, terwijl slechts 18% deze helemaal niet steunde (Razumkov Centre, 2010, 14 mei).

7.4 Evolutie kwaliteit democratie na de Oranje revolutie

In 2010 waren de meeste verwachtingen niet ingelost. De meest positieve ontwikkelingen gebeurden op vlak van **politieke participatie** en **partijcompetitie**. Er vonden drie verkiezingen plaats na de Oranje Revolutie. Verschillende internationale waarnemers stelden dat deze in lijn waren met internationale standaarden (OSCE/ODIHR, 2006, 2007 en 2010; Bertelsmann Stiftung, 2007, p. 8 en 2009, p. 7). Er was voldoende mediaverslaggeving, waardoor kiezers een geïnformeerde keuze konden maken. Het aantal NGO's bleef gedurende de hele periode stijgen (Sushko en Prystayko, 2009, p. 565). Maar deze hebben nog steeds weinig impact op de politieke beslissingen (Bogomolov en Lytvynenko, 2009, p. 78; Bertelsmann Stiftung, 2009, pp. 13 en 26). Er is nog geen adequaat wettelijk kader voor NGO's en deze raken nog steeds moeilijk aan fondsen. Participatie blijft beperkt tot verkiezingsmomenten. Daarenboven blijven politieke partijen vooral gedreven door machtsbelangen en niet door ideologie of partijprogramma's (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 11; Wolowski, 2008, p. 41). Partijlidmaatschap is erg laag en partijen zijn er autocratisch georganiseerd.

De **verticale accountability** ging door bovenstaande ontwikkelingen slechts gedeeltelijk vooruit. De persvrijheid bleef wel vrij hoog (Sushko en Prystayko, 2009, pp. 566-569; Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 8). Oekraïne kreeg in 2005 van Freedomhouse de status "partly free" op vlak van persvrijheid (2005). Deze rating behield ze tot het einde van de periode (Freedomhouse, 2010b). De mediasector geeft gebalanceerde verslaggeving op nationaal niveau. De overheid stopte met het uitgeven van temniks en de dagvaardingen voor smaad verminderen. Wel wordt de nationale media beheerst door oligarchen (Sushko en Prystoyka, 2009, p. 567). Ze gebruiken de media om hun eigen belangen te

verdedigen. Politieke beïnvloeding werd gedeeltelijk ingeruild voor economische beïnvloeding.

Op vlak van **horizontale accountability** brachten de grondswetswijzigingen geen vooruitgang. President, parlement en regering verantwoordden hun beslissingen niet aan elkaar, maar probeerden elkaars macht te ondermijnen (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 9). Ook de **rechtsstaat** is niet gegarandeerd. De amendering van de grondwet zorgde voor inconsistenties en hiaten in het wettelijk kader voor politieke strijd (Wolowski, 2008, pp. 35-39). Politieke actoren probeerden deze te gebruiken om hun eigen belangen vooruit te helpen. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht is niet verzekerd (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 9; Wolowski, 2008, p. 38). Rechters zijn nog steeds vatbaar voor druk van politieke en economische groepen (Wolowski, 2008, p. 38). Ze worden benoemd op basis van politieke overwegingen, er zijn onvoldoende goedopgeleide rechters, de salarissen liggen te laag en de rechterlijke macht is afhankelijk van de uitvoerende macht voor het uitvoeren van haar vonnissen (BertelsmannStiftung, 2006, p. 7, 2007, p.11 en 2009, p. 9). Ook corruptie is nog steeds aanwezig (Bertelsmann Stiftung, 2009, pp. 10 en 25; Sushko en Prystayko, 2009, p. 571).

Politieke rechten en vrijheden werden over het algemeen gerespecteerd sinds de Oranje Revolutie (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 10; Sushko en Prystayko, 2009). Toch blijven ze gebrekkig gegarandeerd door de problemen op de procedurale dimensies van de democratie. Op vlak van **gelijkheid** werd geen vooruitgang geboekt. Ondanks pogingen om oligarchische groepen te onderwerpen aan algemene regels, bleven grote delen van de economie door hen gecontroleerd (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 5, Wolowski, 2008, pp. 44-45). De economische wereld heeft nog steeds veel invloed op de politieke besluitvorming.

De hoge verwachtingen in verband met **responsiviteit** werden niet ingelost. In 2009 dacht amper 4% van de Oekraïense bevolking dat politieke partijen de belangen van de bevolking verdedigen (Ifes, 2009, p. 30). Slechts 5,6% beweerde haar overheid te steunen, 58% deed dit helemaal niet (Razumkov Centre, 2010, 14 mei). Slechts 20% van de Oekraïeners vond dat de staat in het belang van iedereen handelt (Pew, 2009, p. 31).

7.5 Verklarende waarde hypothesen

Er was slechts een beperkte vooruitgang van de Oekraïense democratie in de periode 2005-2010. Hypothesen 1 en 2 worden bevestigd door deze evolutie. De democratie gaat enkel vooruit op gebieden waar er machtsopbrengsten zijn voor prodemocratisch gedrag en ze is het gevolg van het niet langer actief gebruiken van de vetomacht door politieke actoren. Capaciteitsopbouw en bottom-up verandering verklaren de vooruitgang niet. De

opvallendste en meest positieve vooruitgang gebeurde op vlak van **vrije en eerlijke verkiezingen**. Deze is te verklaren doordat actoren geen fraude pleegden tijdens verkiezingen en dus geen actief vetogedrag stelden. De Oranje Revolutie zorgde ervoor dat actief vetogedrag verschillende machtskosten met zich meebrengt. De vooruitgang in de kwaliteit van de verkiezingen wordt geselecteerd als eerste case, ze wordt verder besproken in punt 8.1. Ook de **persvrijheid** ging vooruit. Hiervoor geldt dezelfde verklaring. Toch is de evolutie minder uitgesproken positief. Persvrijheid wordt geselecteerd als tweede case en besproken in punt 8.2. Hiernaast was er ook vooruitgang op vlak van **politieke rechten en vrijheden**. Uitwassen, zoals de moord op Gongadze gebeurden niet meer. Veto Agents stelden geen vetogedrag meer, omdat dit teveel kosten met zich mee zou brengen. De Oekraïense burgers hadden aangetoond dat ze ernstige schendingen niet langer duldden. Kuzio (2006) wijst erop dat het Gongadzeschandaal aan de oorsprong lag van de Oranje Revolutie. Politieke rechten worden niet gegarandeerd door een sterke rechterlijke macht. Dit is te verklaren door het gebrek aan politieke wil van Veto Agents en een gebrek aan capaciteit van de rechterlijke macht. De invloed van de **Oekraïense civil society** ging erg beperkt vooruit. De gemaakte vooruitgang heeft te maken met capaciteitsopbouw van NGO's. Toch was de vooruitgang niet voldoende om effectieve invloed uit te oefenen op de overheid. Meer impact van NGO's zou de Veto Agents minder vrijheid geven. Hiernaast vereist het ook actief gedrag, zoals de verandering van de wetgeving.

Gebieden waarop de Veto Agents actief gedrag moesten stellen voor vooruitgang, die machtskosten met zich mee brachten of waar nood was aan capaciteitsopbouw, gingen minder vooruit. Vooruitgang op vlak van de **rechtsstaat** vereist actief gedrag van Veto Agents en zou machtskosten met zich meebrengen. Deze wordt geselecteerd als derde case en besproken in 8.3. **Oligarchen** bleven de politiek beïnvloeden en bleven hierdoor economische voordelen verwerven. Veto Agents probeerden niet deze in te perken, omdat dit voor hen machtskosten zou meebrengen. **Corruptie** blijft ook aanwezig in de Oekraïense samenleving. Oekraïense actoren slaagden er niet in deze effectief te bestrijden. Dit zou weinig machtsopbrengsten en vereist capaciteit die niet aanwezig is in de Oekraïense samenleving.

Deze algemene evolutie steunt de twee hypothesen en wijst erop dat de EU weinig impact had. In het volgende hoofdstuk worden deze hypothesen getest aan de hand van drie gedetailleerdere casestudies: vrije en eerlijke verkiezingen, persvrijheid en rechtsstaat.

8 Casestudies

De algemene evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie steunt de hypothesen. In dit onderdeel worden deze getest aan de hand van drie casestudies: vrije en eerlijke verkiezingen, persvrijheid en rechtsstaat.

8.1 Vrije en eerlijke verkiezingen

De vooruitgang in kwaliteit van de verkiezingen kan gezien worden als het meest succesvolle domein van democratisering in Oekraïne. Het is ook een doelstelling in het Actieplan: “*Ensure democratic conduct of presidential (2004) and parliamentary (2006) elections, in accordance with OSCE standards and OSCE/ODIHR recommendations, including on the media*” (Europese Unie, 2005, p.3).

8.1.1 Binnenlandse verklaring voor evolutie

Deze case is een voorbeeld van vooruitgang in de kwaliteit van de democratie door het verdwijnen van Statusquo Veto Agents, in dit geval Kuchma en Janoekvitsj. De oorsprong van de verbetering ligt in de Oranje Revolutie. Tijdens de oorspronkelijke presidentsverkiezingen maakten Kuchma en Janoekovitsj gebruik van fraude: ze stelden dus actief vetogedrag. Change Agents, waaronder de politieke actoren Joetsjenko en Tymoshenko en NGO's zoals Pora, slaagden erin de bevolking te mobiliseren tegen de fraude (Mcfaul, 2007, p. 63). Hierdoor verhoogden de kosten voor Statusquo Veto Agents om hun actief veto te blijven gebruiken. Een heruitgave van de verkiezingen weigeren, zou hun macht op lange termijn schaden. Ze veranderden hun tactiek om de macht te behouden. Ze sloten een deal met Change Agents voor het ammeren van de grondwet (Wolowski, 2008, p. 36). Hierdoor verloor de president een deel van zijn bevoegdheden (zie supra) en kon Janoekovitsj verder invloed uitoefenen via het parlement.

In de daaropvolgende verkiezingen was er geen fraude omdat alle politieke actoren beseften dat dit hun belangrijkste doelstelling, het verwerven van macht, zou schaden. De bevolking had bewezen dat ze verkiezingsfraude niet tolereerde en hier machtskosten aan verbond. Janoekovitsj werd zo, zonder dat zijn oorspronkelijke doelstelling wijzigde, Change Agent op dit vlak. Joetsjenko en Timosjenko, die net als Janoekovitsj macht als voornaamste doelstelling hadden, waren aan de macht gekomen na een democratische revolutie. Verkiezingsfraude van hun kant lijkt volledig uitgesloten omdat louter vermoedens of beschuldigingen hiervan enorme machtskosten voor hen zou meebrengen.

De binnenlandse evolutie lijkt hypothese 1 en 2 te bevestigen. In theorie kon de EU op drie manieren invloed uitoefenen.

- Bekrachtiging van Change Agents Joetsjenko, Timosjenko en Civil Society om hen voldoende capaciteit te geven om hervormingen door te voeren.
- Conditionaliteit op Veto Agents Janukovitsj, Joetsjenko of Timosjenko om zich niet als Statusquo Agent te gedragen.
- Capaciteitsopbouw voor controle op verkiezingen.

8.1.2 Impact van de EU op de evolutie

In dit onderdeel wordt onderzocht of deze aanwezig waren. Binnenlandse factoren lagen aan de oorsprong van de Oranje Revolutie (Mcfaul, 2007, Nemryia, 2005, Kuzio, 2005, p. 129). Externe factoren konden deze binnenlandse evolutie enkel ondersteunen. De invloed van de EU door bekrachtiging lijkt beperkt. De EU gaf geen financiële of technische steun aan Joetsjenko voor het voeren van zijn verkiezingscampagne of voor het organiseren van protesten (Mcfaul, 2007, pp. 73 en 78). Civil Society organisaties werden gesteund door verschillende westelijke NGO's en regeringen, maar andere actoren, zoals de VS, waren veel actiever dan de EU (Mcfaul, 2007, p. 79). De impact van de EU via capaciteitsopbouw lijkt ook beperkt. De binnenlandse capaciteit voor controle op verkiezingsuitslagen lijkt voldoende. Verschillende Oekraïense organisaties voerden exitpolls uit en controleerden de geldigheid van de verkiezingen (Mcfaul, 2007, pp. 59-60). Hiernaast waren ook andere externe observatoren aanwezig. Verschillende westerse NGO's en vooral de OESO waren actief tijdens de verkiezingen. De impact van de EU via capaciteitsopbouw voor controle op verkiezingen lijkt dan ook klein.

Ook op vlak van conditionaliteit lijkt de impact beperkt. De EU bleef tijdens het regime van Kuchma een belangrijke partner van Oekraïne. De onderhandelingen voor het Actieplan werden voornamelijk gevoerd tijdens zijn bestuur. De EU had dan ook reeds positieve incentives aangeboden aan Oekraïne. Verschillende van deze zouden niet gegeven worden indien de Oranje Revolutie onderdrukt werd. Toch is het betwifelbaar of de EU via haar conditionaliteit een beslissende invloed speelde. Ten eerste omdat de machtstkosten van de Statusquo Veto Agents voor het onderdrukken van de revolutie vrij hoog lagen en ze met de grondswetswijziging een alternatief hadden. Ten tweede omdat de EU ook andere belangen heeft in Oekraïne. Het is dan ook onwaarschijnlijk dat de relaties volledig zouden worden doorbroken. De EU bleef ook na de Gongadze moord

met het regime van Kuchma onderhandelen. De kosten van de EU conditionaliteit lijken dan ook klein in vergelijking met deze voor het onderdrukken van de protesten.

De EU kon ook na de Oranje Revolutie, bij de drie volgende verkiezingen, invloed uitoefenen. Voor capaciteitsopbouw en bekrachtiging lijkt het hier om dezelfde redenen als tijdens de Revolutie onwaarschijnlijk dat de EU een beslissende impact had. Haar bijdrage is relatief klein in vergelijking met binnenlandse en andere, internationale actoren. Solonenko (2007b, p. 22) wijst er wel op dat onderhandelingen over een New Enhanced Agreement pas mogelijk waren na de eerlijk verlopen verkiezingen van 2006. Hier was er dus positieve conditionaliteit met een sterke incentive die in deze case onmiddellijk gelinkt is aan vooruitgang. De machtsopbrengsten voor de Oekraïense politieke actoren van deze incentive lijken klein in vergelijking met de machtskosten die ze zouden oplopen door na de Oranje Revolutie verkiezingsfraude te plegen. Het is dan ook erg twijfelachtig dat positieve conditionaliteit in deze case een noodzakelijke voorwaarde was voor de vooruitgang.

In deze case oefende de EU via geen van de mechanismen duidelijk invloed uit. Ze was geen noodzakelijke variabele in deze vooruitgang. De 2 hypothesen worden bevestigd.

8.2 Persvrijheid

De persvrijheid ging vooruit in de periode 2005-2010. Eén van de doelstellingen in het Actieplan van de EU is: “*Ensure respect for the freedom of the media and expressio.*” (Europese Unie, 2005, p. 7).

8.2.1 Binnenlandse verklaring voor evolutie

De vooruitgang op vlak van persvrijheid is te wijten aan gedeeltelijk verlies van vetomacht van overheidsactoren en hun passieve toestemming voor vooruitgang. De Oranje Revolutie zorgde ervoor dat de overheid voor een deel haar vetomacht over de mediaomgeving verloor. Journalisten lieten zich niet langer onder druk zetten, omdat ze zich gesteund voelden door het volk (Freedomhouse, 2005). Zo weigerden 40 journalisten van 5 verschillende televisiestations in oktober 2004 temniks te volgen. Hiernaast kwam de media in handen van verschillende eigenaars die niet allemaal tot hetzelfde politieke kamp behoorden. Zo nam Poroshenko, een rijke bondgenoot van Joetsjenko, in 2003 de tv-zender Channel 5 over om meer gebalanceerde mediaverslaggeving te geven (Mcfaul, 2007, p. 62). Daarbij gaven Veto Agents ook hun passieve toestemming voor vooruitgang op vlak van persvrijheid. Het aantal rechtzaken voor smaad vanuit de politieke klasse verminderde. Ook dit is te verklaren door de groeiende diversiteit in de media. Klachten voor smaad zouden meer machtskosten met zich meebrengen.

Er bleven problemen op vlak van persvrijheid. Deze zijn een gevolg van het passief veto van Oekraïense overheidsactoren. De media was een instrument van economische actoren om hun belangen te verdedigen (Bertelsmann Stiftung, 2009, p. 8). Dit komt omdat de Oekraïense media weinig reclame-inkomsten genereert, waardoor ze afhankelijk blijven van oligarchen. De Oekraïense politieke actoren ondernamen geen maatregelen om dit probleem aan te pakken. De politieke actoren kozen ervoor zich te laten steunen door oligarchen die de media controleerden. Hierdoor werd dit een machtsbron voor hen. Daarenboven was er sprake van een commercialisering van de inhoud van nieuwsberichten (Sushko en Prystayko, 2009, p. 567). Tegen betaling gaven tv-stations subjectieve informatie in nieuwsberichten. Er werden geen regels voor transparantere mediaverslaggeving uitgevaardigd. Het gebrek aan vooruitgang op dit vlak is dan ook te wijten aan de impact die dit op hun machtsdoelstellingen heeft.

Hypothesen 1 en 2 worden bevestigd door de evolutie van de persvrijheid. Er was vooruitgang door het verliezen van vetomacht en passieve toestemming. Waar er actief gedrag nodig was voor vooruitgang was er geen invloed. In theorie kon de EU deze evolutie op twee manieren beïnvloeden.

- Conditionaliteit van de EU kan ervoor gezorgd hebben dat Veto Agents de vrijheid van media niet langer actief onderdrukken.
- Directe bekrachtiging journalisten.

8.2.2 Impact EU op binnenlandse evolutie

De vrijheid van media is een onderdeel van EU-conditionaliteit. In het actieplan verwijst de EU naar aanbevelingen van de Raad van Europa. In de laatste aanbevelingen van de Raad van Europa voor de inwerkingtreding van het plan staan verschillende van de tekortkomingen opgesomd, zoals het gebrek aan toegang tot media voor de oppositie en het uitgeven van temniks (Parliamentary Assembly Council of Europe, 2003). In de eerste twee Progress Reports wordt de evolutie op vlak van persvrijheid als voorbeeld van positieve vooruitgang van democratie gegeven (Europese Commissie 2006a, pp. 2 en 5 en 2008, p. 2). Er wordt gewezen op de meer gebalanceerde mediaverslaggeving van tijdens verkiezingen en het stoppen met uitgeven van temniks.

Ook wordt gewezen op de gebrekkige vooruitgang. Het Progress Report uit 2008 stelde dat er meer inspanningen voor het opzetten van een neutrale openbare omroep en pluralisme in lokale media moesten worden geleverd (Europese Commissie, 2008, p. 5). In het Progress Report van 2009 herhaalt de EU deze kritiek en voegt er haar bezorgdheid inzake de toenemende commercialisering van het nieuws aan toe. In 2010 bekritiseert de

Europese Commissie de invloed van financiële en economische belangen op mediaverslaggeving (Europese Commissie, 2010a, p.5). Er was duidelijke monitoring van de evolutie van de kwaliteit van de democratie. Maar het is niet duidelijk in welke mate vooruitgang gekoppeld wordt aan het geven van incentives. Ondanks de meer kritische evaluaties van de toestand van de Oekraïense media in de progress reports van 2009 (Europese commissie, 2009a, p. 2) en 2010 (Europese Commissie, 2010a, p. 2) stellen dezelfde rapporten ook dat er vooruitgang is op vlak van het vestigen van een vrijhandelszone en het sluiten van een associatieakkoord. Er is dus een duidelijk gebrek aan determinacy en consistentie. Er lijkt dan ook geen impact van de EU op vooruitgang van de media.

Hiernaast kon de EU ook via directe bekrachtiging een impact hebben op de media. McFaul (2007, pp. 77-78) wijst erop dat verschillende van de journalisten en organisaties die objectief verslag uitbrachten over de Oranje Revolutie steun kregen van Westerse organisaties. Deze steun was voornamelijk afkomstig uit de VS. De impact van de EU was hier waarschijnlijk niet doorslaggevend. De EU ondersteunt verschillende projecten in verband met mediaverslaggeving. Zo steunde de EU het Rozmai Media Centre, een Oekraïense NGO die vrijheid van media promoot, om haar te helpen een radionetwerk uit te bouwen om de problemen van gemarginaliseerde groepen onder de aandacht te brengen (Europese Commissie, n.d., p. 639). De EU zal met dergelijke kleinschalige projecten een concrete impact hebben, maar niet in die mate dat ze zorgt voor een algemene verbetering van de kwaliteit van de persvrijheid. Deze case bevestigt de hypothesen en wijst erop dat de EU weinig invloed had.

8.3 Rechtsstaat

De evolutie van de kwaliteit van de rechtsstaat was negatief. De promotie van de rechtsstaat was een doelstelling van het actieplan . *“In line with Ukraine’s international commitments and its strategic goal of further European integration, Ukraine will continue its internal reforms based on ... strengthening rule of law, ... the principle of separation of powers and judicial independence.”* (Europese Unie, 2005)

8.3.1 Binnenlandse verklaring voor de evolutie

Het gebrek aan vooruitgang op vlak van de rechtsstaat is te wijten aan het ontbreken van actieve en passieve toestemming van Veto Agents. Deze is nodig om een adequaat wettelijk kader op te stellen en stevige rechtbanken te vestigen. Veto Agents gaven geen actieve toestemming omdat dit niet paste binnen hun machtsdoelstelling. Ze kozen er in plaats voor om de gebreken aan de rechtsstaat te gebruiken om hun machtspositie te

verhogen. Hiervoor probeerden ze rechters te beïnvloeden. Ze gebruikten dus zowel hun actief als passief veto. In eerste instantie moeten de Oekraïense politieke actoren dus overtuigd worden om samen te werken om de rechtsstaat te waarborgen. Hiernaast waren rechters te zwak om een vuist te maken tegen de politiek. Het ontbrak Oekraïense rechters vaak aan adequate scholing. Er is hier dus ook een gebrek aan capaciteit.

De EU had invloed kunnen hebben op de kwaliteit van de rechtsstaat als

- EU-conditionaliteit Veto Agents overtuigde een adequaat wettelijk kader op te stellen en hun passieve toestemming te geven voor een onafhankelijke rechterlijke macht.
- Ze zorgde voor capaciteitsopbouw rechterlijke macht.

8.3.2 Impact EU op binnenlandse evolutie

Het promoten van de rechtsstaat was een onderwerp van EU conditionaliteit. In het actieplan staan verschillende doelstellingen die hier verband mee houden, zoals het hervormen van de rechterlijke macht en verzekeren dat verdere wettelijke hervormingen verlopen volgens internationale standaarden. De verschillende Progress Reports geven kritiek op het uitblijven van deze hervormingen. Daarenboven wijzen ze op de zwakte van het wettelijk kader in Oekraïne en stellen ze dat hier verdere hervormingen nodig zijn. Het meest recente rapport stelt dat *“As in 2008, no progress was made on the issue of constitutional reform, which therefore remains a high priority. No or only limited progress was made with respect to judicial reform.”* Ondanks deze kritieken bleef substantiële vooruitgang uit. Toch was er in de progress reports sprake van vooruitgang in de onderhandelingen over een vrijhandelszone en het associatieakkoord.

De EU ondernam verschillende projecten in Oekraïne voor het steunen van de rechterlijke macht. Ze steunde verschillende projecten om het juridisch systeem van Oekraïne opener, efficiënter en transparanter te maken. Hiernaast werd een project opgestart om de gerechtsopleiding in Oekraïne te verbeteren (Delegation European Union to Ukraine, 2010, 15 mei). Het lijkt erop dat dergelijke projecten enkel op lange termijn een beperkte invloed kunnen hebben. Ze leidden totnogtoe niet tot een substantiële toename in kwaliteit van de rechtsstaat. Ook in deze case lijkt de impact van de EU beperkt. De twee hypothesen worden bevestigd.

8.4 Besluit

Deze cases bevestigen de hypothesen. De EU was in geen van deze cases een noodzakelijke variabele. De variatie in verandering van kwaliteit hangt dus voornamelijk af van de impact die deze hebben op de macht van Veto Agents en de nood aan een

actieve toestemming. De cases persvrijheid en rechtsstaat toonden bovendien de gebreken van conditionaliteit aan.

9 Verwachte evolutie

De gebrekkige vooruitgang in kwaliteit van democratie is te wijten aan binnenlandse factoren. Er is niet voldoende besluitvormingscapaciteit tussen de Oekraïense Veto Agents, waardoor enkel vooruitgang is op gebieden waar een actieve toestemming van de verschillende Veto Agents nodig was. Hiernaast hebben deze te weinig binnenlandse incentives om prodemocratische hervormingen door te voeren. De EU had geen impact op de kwaliteit van de democratie. Ten eerste kampte de conditionaliteit met een gebrek aan determinacy en consistentie. Hierdoor werd ook de effectiviteit van indirecte bekrachtiging negatief beïnvloed. Ten tweede was EU-bekrachtiging niet voldoende om de grote kloof tussen Veto Agents en de rest van de samenleving te overbruggen. Ten derde was de financiële en technische steun van de EU onvoldoende voor capaciteitsopbouw.

9.1 Binnenlandse factoren

De binnenlandse context is begin 2010 niet gunstiger dan in de periode 2005-2010. De nieuwe president Janoekovitsj bewees in het verleden dat hij, van de drie politieke hoofdrolspelers, degene is die er het minst voor terugschrikt om niet-democratische middelen te gebruiken om zijn macht te verhogen. De Oekraïense bevolking toonde door hem als president te verkiezen opnieuw dat het schenden van democratie weinig machtskosten met zich meebrengt. Verschillende gebeurtenissen in de eerste twee maanden van zijn presidentschap geven reden tot pessimisme. In maart 2010 slaagde hij erin Timoshenko te ontslaan en te vervangen door zijn partijgenoot Azarov (Olearchyk, 2010, 11 maart). Janoekovitsj deed dit door een wet uit te vaardigen waardoor een coalitie gevormd kan worden door samenwerking tussen verschillende parlementsleden - en niet tussen fracties, zoals dit in de grondwet beschreven staat. Hiermee ging hij zijn grondwettelijke bevoegdheden al na een kleine maand na zijn eedaflegging te buiten. Ondanks deze duidelijke schending van de grondwet keurde het Grondwettelijk Hof de coalitie goed (Olearchyk, 2010, 9 april). De kans lijkt dan ook heel erg klein dat er tijdens zijn presidentschap meer respect zal zijn voor de rechtsstaat. Verschillende oligarchen kregen daarenboven een ministerpost in de nieuwe regering. In april werd een corruptieonderzoek tegen Timoshenko uit 2004 heropend (Olearchyk, 2010, 12 mei). Verschillende waarnemers zien hierin een manier van Janoekovitsj om de oppositie monddood te maken. Twee maanden na de start van zijn presidentschap verklaarden 15 journalisten van verschillende televisiestations dat ze opnieuw druk van de regering voelden en dreigden met een staking (Olearchyk, 2010, 6 mei).

Janoekovitsj ondernam nog geen acties om de macht van de civil society te ondergraven. Toch is het erg twijfelachtig of hun macht de komende jaren zal stijgen. De kans lijkt dan ook klein dat er de komende jaren sterke Change Agents zullen opstaan in Oekraïne.

Janoekovitsj hecht minder belang aan verdere integratie met de Europese Unie dan Joetsjenko en Timoshenko. Hij streeft naar een meer gebalanceerd buitenlands beleid tussen Rusland en het Westen. Janoekovitsj koos Brussel als eerste bestemming voor een buitenlandse reis als president en verklaarde hier dat Oekraïne nog steeds EU-lidmaatschap ambieert (De Morgen, 2010, 1 maart). Hij sloot ook een deal met Rusland waardoor Oekraïne goedkoper gas kreeg in ruil voor de verlengde aanwezigheid van een deel van de Russische vloot in een Oekraïense haven (Valasek, 2010, 27 april). De nieuwe buitenlandse minister maakte echter duidelijk dat er limieten zijn aan de pro-Russische oriëntatie van Oekraïne, door zijn veto uit te spreken over een mogelijke fusie tussen de Russische en Oekraïense gasbedrijven Gazprom en Naftogaz (Barber, 2010, 13 mei). De EU zal dus een belangrijke partner blijven van Oekraïne. Toch zal ze minder beïnvloedingsmogelijkheden hebben, doordat Janoekovitsj minder waarde hecht aan diepere integratie met de EU dan zijn voorganger.

De besluitvormingscapaciteit lijkt wel positief beïnvloed. Janoekovitsj slaagde erin controle te verwerven over de verschillende politieke instellingen.

9.2 EU-beleid

9.2.1 Conditionaliteit

Het grootste probleem in verband met conditionaliteit was het gebrek aan een duidelijke link tussen vooruitgang en incentives, waardoor het niet geloofwaardig was dat de EU haar beloningen zou verdelen op basis van de prestaties van Oekraïne op vlak van democratie. In december 2009 werd het actieplan vervangen door een associatieagenda (Europese Commissie, 2009b). Deze moet de EU en Oekraïne voorbereiden op het inwerkingtreden van het associatieakkoord. Ook hierin werd een hervormingsagenda opgesteld in ruil voor incentives. Het actieplan en de associatieagenda lijken erg op elkaar. Zelfs de bewoordingen zijn opvallend gelijkaardig. Een belangrijke vernieuwing is de gefaseerde implementatie, waarbij jaarlijks concrete prioriteiten worden opgesteld (Europese Commissie, 2010b) Deze verbeteringen zorgen niet voor een verhoging in de kwaliteit van conditionaliteit. Het is nog steeds niet duidelijk welke verbeteringen worden verwacht in ruil voor welke vooruitgang.

9.2.2 Capaciteitsopbouw en directe bekrachtiging

Ook de impact via capaciteitsopbouw en directe bekrachtiging zal waarschijnlijk niet stijgen. Er blijft een te grote kloof tussen de macht van Change Agents en de hulp die de EU geeft. Het National Indicative Programme voor de periode 2010-2013 toont aan dat het budget voor democratiepromotie in Oekraïne lager zal liggen dan in de voorgaande periode (Europese Unie, 2010). Er zal tussen €94 miljoen en €141 miljoen uitgegeven worden aan de promotie van democratie (tegenover €148.2 miljoen voor de periode 2007-2010). De EU zal dan ook geen grotere impact hebben via capaciteitsopbouw en directe bekrachtiging.

9.3 Besluit

De evoluties in binnenlandse context tonen aan dat deze niet gunstiger zal zijn voor EU-invloed. Daarenboven zorgde de introductie van de associatieagenda er niet voor dat de tekortkomingen van het Actieplan op vlak van conditionaliteit zullen worden opgelost. De beperkte impact via capaciteitsopbouw en directe bekrachtiging zal daarenboven ook niet stijgen. De invloed van de EU op de kwaliteit van de Oekraïense democratie zal de komende jaren dan ook niet toenemen.

10 Besluit

Het doel van deze masterproef is het onderzoeken van de invloed die de EU had op kwaliteit van de Oekraïense democratie. Er werd een antwoord gezocht op drie specifieke onderzoeksvragen.

- Onderzoeksvraag 1: Was de EU een noodzakelijke variabele voor de vooruitgang in kwaliteit van democratie?

De EU was geen noodzakelijke variabele voor de gemaakte vooruitgang. Geen van de drie mogelijke scenario's van EU-invloed voltrok zich. De studie van de algemene evolutie van de kwaliteit van democratie en drie casestudies maakten duidelijk dat binnenlandse factoren voldoende waren voor het verklaren van de evolutie van de Oekraïense democratie. De EU zorgde er via haar conditionaliteit niet mee voor dat er geen Statusquo Veto Agents meer zijn. Bekrachtiging zorgde er niet voor dat Change Agents voldoende sterk genoeg waren om Veto Statusquo Agents onder druk te zetten. De EU zorgde niet voor voldoende capaciteitsopbouw.

Het resultaat van dit onderzoek sluit dan ook aan bij de verwachtingen uit de literatuur. De EU had geen invloed op Oekraïne, dat een buurland is zonder lidmaatschapsperspectief. De EU had in dit geval niet voldoende normatieve macht om haar normen effectief te promoten. Uit analyse van de binnenlandse context bleek echter dat Oekraïne in de periode 2005-2010 geen ideal case studie was. Er waren geen echte Change Agents aanwezig en de moeilijke samenwerking tussen de verschillende Veto Agents had een erg negatieve invloed op de effectiviteit van het EU-beleid.

- Onderzoeksvraag 2: Wat waren de oorzaken van de gebrekkige EU-invloed?

Er waren verschillende oorzaken voor de gebrekkige invloed van de EU. Er waren twee binnenlandse oorzaken. Ten eerste sloot vooruitgang in kwaliteit van democratie weinig aan bij de doelstellingen van de Veto Agents. Ten tweede waren er geen sterke Change Agents in de Oekraïense samenleving. Ten derde zorgde de moeilijke samenwerking tussen verschillende Veto Agents voor een gebrek aan beslissingscapaciteit. Daarnaast lagen ook verschillende oorzaken bij het EU-beleid. Ten eerste was de hulp van de EU te klein voor substantiële capaciteitsopbouw. Ten tweede was de bekrachtiging van de EU te klein om de zwakke Change Agents sterk genoeg te maken. Ten derde was er te weinig determinacy en consistentie binnen de EU-conditionaliteit waardoor er inherente cross conditionaliteit ontstond. De beperkte incentives moesten gedeeld worden met andere doelstellingen. Deze oorzaken komen overeen met deze die in de literatuur werden

aangehaald (zie 1.2.2). Het is echter niet duidelijk of het aanbieden van een lidmaatschapsperspectief zou leiden tot meer vooruitgang.

- Onderzoeksvraag 3: Zal de EU de komende jaren meer invloed hebben?

Ook deze vraag wordt negatief beantwoord. De oorzaken voor de gebrekkige invloed blijven ook na 2010 aanwezig in Oekraïne en in het EU-beleid.

De probleemstelling: *“klopt het dat de EU weinig invloed uitoefent op kwaliteit van de Oekraïense democratie?”* kan positief worden beantwoord. De EU is geen significante factor in de evolutie van de kwaliteit van de Oekraïense democratie.

Bibliografie

Literatuur

Balfour, R. (2007). Promoting human rights and democracy in the EU's Neighbourhood: tools, strategies and dilemma's. In R. Balfour en A. Missiroli (Eds.), *Reassessing the European Neighbourhood Policy* (pp. 8-25). Brussel: European Policy Centre.

Bogomolov, A. en Lytvynenko A. (2009). Ukraine's bottom up democracy. In M. Emmerson en R. Youngs (Eds.), *Democracy's Plight in the European Neighbourhood*. Brussel: Centre for European Policy Studies.

Bertelsmann Stiftung (2006). *Bertelsmann Transformation Index 2006 Ukraine Country Report*. Gütersloh: Bertelsman Stiftung.

Bertelsmann Stiftung (2007). *Bertelsmann Transformation Index 2008 Ukraine Country Report*. Gütersloh: Bertelsman Stiftung.

Bertelsmann Stiftung (2009). *Bertelsmann Transformation Index 2010 Ukraine Country Report*. Gütersloh: Bertelsman Stiftung.

Burakovsky, I., Gonchurak, A. en Mayhew (2006). A. Ukraine's economy and EU integration. In N. Copsey en A. Mayhew (Eds.), *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine* (pp. 82-88). Brighton: Sussex European Institute.

Bürger, J., (2008). Implementing the Neighbourhood Policy in the East. The case of Ukraine. In D. Mahnke & S. Gstöhl (Eds), *Europe's Near Abroad Promises and Prospects of the EU's Neighbourhood Policy* (pp. 165-183). Brussel: P.I.E. Peter Lang.

Carothers, T., (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy*, 13 (1), 5-21.

Casier, T. (2007a). The New Neighbours of the European Union: The Compelling Logic of Enlargement. In J Debardeleben (Ed.), *The boundaries of EU enlargement: finding a place for neighbours* (pp. 33-46). New York: Palgrave Macmillan.

Casier, T. (2007b). The Clash of Integration Processes? The Shadow effect of the enlarged EU on its Eastern Neighbours. In K. Malfliet, L. Verpoest, en E. Vinukurov (Eds.). *The CIS, the EU and Russia: The Challenges of integration*. (pp.73-91). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Checkel, J.T. (1999). Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe. *International Studies Quarterly*, 43, 83-114.

Checkel, J.T. (2001). Why Comply? Social Learning and European Identity Change. *International Organization*, 55 (3), 553-588.

Checkel, J.T. (2005). International Institutions and Socialisation in Europe: Introduction and Framework. *International Organization*, 59, 801-826.

Copsey, N. (2006). Europe and the Ukrainian Parliamentary Elections of 2006. In N. Copsey en A. Mayhew (Eds.), *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine* (pp.7-20). Brighton: Sussex European Institute.

Cortell, A.P. en Davis, J.W. (1996). How Do international Institutions Matter? The Domestic Impact of International Rules and Norms. *International Studies Quarterly*, 40, 451-478.

Cremona, M. en Hillion, H. (2006). L'Union fait la force? Potentials and limitations of the European Neighbourhood Policy as an integrated EU foreign and security policy. In N. Copsey en A. Mayhew (Eds.), *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine* (pp.20-44). Brighton: Sussex European Institute.

Dannreuther, R. (2006). Developing the Alternative to Enlargement: The European Neighbourhood Policy. *European Foreign Affairs Review* 11, 183–201.

De Ridder, E., Schrijvers, A. en Vos, H (2008). 'Civilian Power Europe and Eastern Enlargement: The More the Merrier?' In J. Orbie (Ed.), *Europe's Global Role External Policies of the European Union* (pp239-257). Burlington: Ashgate Publishing Limited.

Devos, C. (Eds.) (2006). *De kleermakers en de Keizer*. Gent: Academia Press.

Diamond, L. en Morlino, L. (2004). *The Quality of Democracy*. CDDRL Working Paper. Stanford: Centre on Democracy, Development, and The Rule of Law, Stanford Institute on International Studies.

Dimitrova, A. (2010). The new member states of the EU in the aftermath of enlargement: do new European rules remain empty shells? *Journal of European Public Policy*, 17 (1), 137-148.

Dimitrova, A. en Dragneva, R., (2007). Patterns of Integration and Regime Compatibility: Ukraine Between the CIS and the EU. In K. Malfliet, L. Verpoest, en E. Vinukurov (Eds.). *The CIS, the EU and Russia: The Challenges of integration*. (pp. 171-195) Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dimitrova, A. en Dragneva, R. (2009). Constraining External Governance: Interdependence with Russia and the CIS as a Limit to EU's Rule Transfer in the Ukraine, *European Journal of Public Policy*, 16 (6), 853-872.

Dutsyk, D. (2009). *Ukraine: Democracy versus Authoritarianism*. Research Update. Vol. 15, N° 30/590, 14 September 2009. Kiev: Ukrainian Center for Independent Political Research. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603277052&mode=thread&order=0&thold=0>

Emerson, M. en Noutcheva, G. (2004). *Europeanisation as a Gravity Model of Democratisation*. CEPS Working Document, 214. Brussel: Centre for European Policy Studies.

Emerson, M. (2006). *The prospect of deep free trade between the EU and Ukraine*. Brussel: Centre For European Policy studies.

Finnemore, M. en Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52, 887-917.

Freedomhouse (2000). *Freedom in the world The annual survey of Political Rights and Civil Liberties*. New York: Freedomhouse.

Freedomhouse (2004). *Map of Press Freedom 2004 Ukraine*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&country=3050&year=2004>

Freedomhouse (2005). *Map of Press Freedom 2005 Ukraine*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2005>

Freedomhouse (2010a). *Country Report Ukraine 2010*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2010&country=7941>

Freedomhouse (2010b). *Map of Press Freedom 2010*. Geraadpleegd op 15 mei op <http://freedomhouse.org/images/File/fop/2010/MOPF2010.pdf>

Haran, O. en Pavlenko, R. (2004). *Nations in Transit Country Report Ukraine 2004*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=347&year=2004>

Human Rights Watch (2004). Attacks on press aim to stifle debate in Ukraine. Geraadpleegd op 2/02/2010 op <http://www.hrw.org/en/news/2004/12/03/ukraine-attacks-press-aim-stifle-debate>

- Ifes (2003). *Attitudes and expectations: public opinion in Ukraine 2003*. Washington: International Foundation for Electoral Studies.
- Ifes (2005). *Public Opinion in Ukraine after the Orange Revolution 2005*. Washington: International Foundation for Electoral Studies.
- Ifes (2008). *Dissatisfaction and disillusionnement in Ukraine: findings from an Ifes 2008 Survey*. Washington: International Foundation for Electoral Studies.
- Ifes (2010). *Change on the horizon? Public opinion in Ukraine before the 2010 presidential elections*. Washington: International Foundation for Electoral Studies.
- Jacoby, W. (2004). *The Enlargement of the European Union and Nato Ordering from the menu in Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kelley, J., (2006). New Wine in Old Wineskins: Promoting Political reforms through the New European Neighbourhood Policy. *Journal of common market studies* 44, (1), 29-55.
- Khasson, V., Vasilyan S. en Vos H. (2008). 'Everybody Needs Good Neighbours': The EU and its Neighbourhood. In J. Orbie (Ed.), *Europe's Global Role External Policies of the European Union* (pp. 217-228). Burlington: Ashgate Publishing Limited.
- Kochenov, D. (2009). *The Eastern Partnership, The Union For The Mediterranean And The Remaining Need To Do Something With The ENP*. Crees-Working Papers, 01. Glasgow: Centre for Russian, Central and Eastern European Studies.
- Kopstein, J. en Reilly D. (2000). Geographic Diffusion and the Transformation of the Postcommunist World. *World Politics*, 53 (1), 1-37.
- Kubicek, P. (2005). The European Union and democratization in Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 38, 269-292.
- Kubicek, P. (2007). Ukraine and the European Neighbourhood Policy: Can the EU help the Orange Revolution bear fruit? *East European Quarterly*, 41 (1), 1-23.
- Kuts, S. (2006). *Civil Society in Ukraine: "Driving Engine or spare wheel for change?"* Kiev: Center for Philanthropy.
- Kuzio, T. (2005). The Opposition's road to Succes. *Journal of Democracy*, 16 (2), 117-119.
- Kuzio, T. (2006). Is Ukraine part of the EU's future? *The Washington Quarterly*, 29 (3), 89-108.

- Magen, A. (2006). The Shadow of Enlargement: Can the European Neighbourhood Policy achieve compliance? *Columbia Journal of European*, 12, 385-425.
- Mahnke, D. (2008). The logic of EU Neighbourhood Policy. In D. Mahnke & S. Gstöhl (Eds), *Europe's Near Abroad Promises and Prospects of the EU's Neighbourhood Policy* (pp. 19-46) Brussel: P.I.E. Peter Lang
- Maier, A. (2008). Human Rights, Democracy and Good Governance Learning From Experience? In D. Mahnke en S. Gstöhl (Red), *Europe's Near Abroad Promises and Prospects of the EU's Neighbourhood Policy* (pp. 69-93). Brussel: P.I.E. Peter Lang.
- Maier, S. en Schimmelfennig, F. (2007). Shared values: democracy and human rights. In In K. Weber, M.E. Smith & M. Baun (Eds.), *Governing Europe's neighbourhood. Partners or Periphery?* (pp. 39-57). Manchester: Manchester University Press.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 235-258.
- Manners, I. (2008). The normative Ethics of the European Unio. *Interantional Affairs*, 84 (1), 45-60.
- March, J. en Olsen, J. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, 52 (4), 943-969.
- Mcfaul, M. (2007). Ukraine Imports democracy External influences on the Orange Revolution. *International Security*, 32 (2), pp. 45-83.
- Morlino, L. en Magen, A. (2009) (Eds). *International actors, Democratization and the Rule of Law Anchoring Democracy*. New York: Roudledge.
- Mungiu-Pippidi, A. (2005) EU Enlargement and Democracy Progress. In Emerson, M. & Aydin, S. (Eds.) *Democratisation in the European neighbourhood*. (pp. 15-35) Brussel: Centre for European Policy studies.
- Nemyria, H. (2005). The Orange Revolution: Explaining the Unexpected. In Emerson, M. & Aydin, S. (Eds.) *Democratisation in the European neighbourhood*. (pp. 53-63) Brussel: Centre for European Policy studies.
- Petrov, R. en Serdyuk, O. (2009). Ukraine: The Quest for Democratization between Europe and Russia. In L. Morlino en A. Magen (2009) (Eds.). *International actors, Democratization and the Rule of Law Anchoring Democracy*. New York: Roudledge.

- Orbie, J. (2008). A Civilian Power in the World? Instruments and Objectives in European Union External Policies. In J. Orbie (Ed.), *Europe's Global Role External Policies of the European Union* (pp. 1-35). Burlington: Ashgate Publishing Limited.
- Pentland, C., (2007). Ukraine and the European Neighbourhood Policy. In J Debardeleben (Ed.), *The boundaries of EU enlargement: finding a place for neighbours* (pp. 129-145) New York: Palgrave Macmillan.
- Pew Research Centre, (2009). *Two Decades After the Wall's Fall End of communism cheered but not with more reservations*. Pew Global Attitudes Project. Washington: Pewglobal.
- Pridham, G. (2006). European Union Accession Dynamics and Democratization in Central and Eastern Europe: Past and Future Perspectives. *Government and Opposition*, 41 (3), 373–400.
- Puglisi, S. (2008). A window to the world? Oligarchs and foreign policy in Ukraine. In S. Fischer (Eds). *Ukraine: Quo Vadis?* (pp.55-87). Parijs: Institute for security studies.
- Raik, K. (2006). *Promoting Democracy through Civil Society: How to Step up the EU's Policy towards the Eastern Neighbourhood*. CEPS-Working Document, 237. Brussel: Centre for European Policy Studies.
- Razumkov Center (2010, 14 mei). *Public Opinion Poll* Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://www.razumkov.org.ua/eng/socpolls.php>
- Resende, M. en Kraetzschmar, H. (2005). *Parties of power as roadblocks to democracy The cases of Ukraine and Egypt*. CEPS Policy Brief, 81. Brussel: Centre for European Policy Studies.
- Sasse, G. (2008) The ENP Process and the EU's Eastern Neighbours: 'Conditionality-lite', Socialisation and 'Procedural Entrapment'. *Europe-Asia Studies*, 60 (2), 295-316
- Schimmelfennig, F (2005). European Neighborhood Policy: Political conditionality and its Impact on Democracy in Non-Candidat Neighboring Countries. In *European Union Studies Association (EUSA.)* geraadpleegd op http://aei.pitt.edu/3302/01/European_Neighborhood_Policy.txt
- Schimmelfennig, F., Engert, S. en Knobel, H. (2003). Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey. *Journal of Common Market Studies*, 41 (3), 495-518.

Schimmelfennig, F., Engert, S. en Knobel, H. (2006). *International Socialization in Europe: European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Schimmelfennig, F. en Scholtz, H. (2008). EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood Political Conditionality, Economic Development and Transnational Exchange. *European Union Politics*, 9 (2), 187-215.

Schimmelfennig, F. en Sedelmeier, U. (2004). Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*, 11 (4) 669-687.

Schimmelfennig, F. en Sedelmeier, U. (Eds.) (2005). *Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Sedelmeier, U. (2006). Europeanisation in new member and candidate states. *Living Reviews European Governance*, 1 (3). <http://www.livingreviews.org/lreg-2006-3>
Geraadpleegd op 3/03/2010

Semeniy, O. (2007). Ukraine's European Policy as an Alternative Choice – Achievements, Mistakes and Prospects. In Velychenko, S. (Ed.) *Ukraine, the EU and Russia: history, culture and international relations*. (pp123-138) Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Solonenko, I. (2007a). The EU's Impact on Democratic Transformation in Ukraine. In S. Velychenko (Ed.) *Ukraine, the EU and Russia: history, culture and international relations*. (pp.138-164) Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Solonenko, I. (2007b). *The EU's 'transformative power' beyond enlargement: the case of Ukraine's democratisation*. European Research Working Paper Series, 21. Birmingham: European Research Institute.

Solonenko, I. en Jarabik, B. (2008). Ukraine. In R. Youngs (Ed.), *Is the European Union supporting democracy in its Neighbourhood?* (pp. 81-100). Madrid: Pride.

Sterx, S. The External Dimension of the EU Asylum and Migration Policy: Expanding Fortress Europe? In J. Orbie (Ed.), *Europe's Global Role External Policies of the European Union* (pp. 117-139). Burlington: Ashgate Publishing Limited.

Sushko, O. (2005). *Nations in transit Country Report Ukraine 2005*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=378&year=2005>

Sushko, O. en Prystayko, O. (2008). *Nations in transit Country Report Ukraine 2008*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=472&year=2008>

Sushko, O. en Prystayko, O. (2009). *Nations in transit Country Report Ukraine 2009*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final.pdf>

Whitmore, S. (2006). Ukraine's European Integration and the role of Parliament. In N. Copsey en A. Mayhew (Eds.), *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine* (pp.45-57). Brighton: Sussex European Institute.

Wolczuk K. (2006). Domestic Politics and European Integration in Ukraine. *The International Spectator*, 6, pp.7-23.

Wolczuk, K. (2008). Ukraine and its relations with the EU in the context of the European Neighbourhood Policy. In S. Fischer (Eds). *Ukraine: Quo Vadis?* (pp. 87-119). Parijs: Institute for security studies.

Wolowski, P. (2008). Ukrainian politics after the Orange Revolution – How far from democratic consolidation? In S. Fischer, (Eds). *Ukraine: Quo Vadis?* (pp.25-53). Parijs: Institute for security studies.

Youngs, R. (2009). Democracy promotion as external governance? *Journal of European Public Policy*, 16 (6), 895-915.

Zürn, M. en Checkel, J.T. Getting Socialized to Build Bridges: Constructivism and Rationalism, Europe and the Nation-State.

Persartikelen

Barber (2010, 13 mei). *Ukraine outlines limits of Russian relations*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

De Morgen (2009, 27 maart). *Oppositie eist ontslag "corrupte" Oekraïense regering*. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://www.demorgen.be/dm/nl/990/Buitenland/article/detail/798938/2009/03/27/Oppositie-Oekraïne-eist-ontslag-corrupte-regering.dhtml>

De Morgen (2010, 20 februari). *Timoshenko geeft verkiezingsnederlaag toe*. Geraadpleegd op 14 mei 2009 op <http://www.demorgen.be/dm/nl/990/Buitenland/article/detail/1070173/2010/02/20/Timosjenko-geeft-verkiezingsnederlaag-toe.dhtml>

De Morgen (2010, 1 maart). *Nieuwe president blijft streven naar Europese integratie*. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://www.demorgen.be/dm/nl/990/Buitenland/article/detail/1073950/2010/03/01/Nieuwe-president-Oekraïne-blijft-streven-naar-Europese-intergratie.dhtml>

Olearchyk, R. en Wagstyl, S. (2007, 17 december). *Oligarchs loom large in Kiev Politics*. Financial Times Geraadpleegd op 28 april 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. en Wagstyl S. (2008, 14 mei). *Growing in spite of the politics*. Financial Times. Geraadpleegd op 28 april 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. (2009, 18 mei). *Business leaders call the shots in Kiev*. Financial Times. Geraadpleegd op 28 april 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. (2010, 11 maart). *Yanukovich tightens grip on Ukraine*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. (2010, 9 april). *Ukraine court upholds Yanukovich coalition*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. (2010, 9 april). *Ukraine journalists threaten censorship strike*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

Olearchyk, R. (2010, 12 mei). *Bribery probe into Ukraine's Tymoshenko*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

Valasek, T (2010, 27 april). *A bad deal for Ukraine and Yanukovich*. Financial Times. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op www.ft.com

Officiële documenten

Delegation European Union to Ukraine (2010, mei 15). *List of Projects*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/projects/list_of_projects/governance/156350_en.htm

Europese Commissie (2004a). *Communication from the commission European Neighbourhood Policy Strategy Paper*. COM(2004) 373 final. Brussel

Europese Commissie (2004b). *Commission staff working paper European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine*. COM(2004)373. Brussel

Europese Commissie (2006a). *Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on*

strengthening the European Neighbourhood Policy ENP Progress Report Ukraine. COM(2006) 726. Brussel

Europese Commissie (2006b). *Non-paper expanding on the proposals contained in the communication to the European parliament and the council on “strengthening the ENP” Strengthening the civil society dimension of the ENP.* Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/non-paper_civil-society-dimension_en.pdf

Europese Commissie (2008). *Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament ‘Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007’ Progress Report Ukraine.* COM(2008) 164. Brussel

Europese Commissie (2009a). *Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament ‘Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008’ Progress Report Ukraine.* COM(2009) 188. Brussel

Europese Commissie (2009b). *EU-Ukraine Association Agenda to prepare and facilitate the implementation of the Association Agreement* Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/2010_eu_ukraine_association_agenda_en.pdf

Europese Commissie (2009c). *Ukraine EU bilateral trade and trade with the world.* Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf

Europese Commissie (2010a). *Commission staff working document accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament ‘Taking stock of the European Neighbourhood Policy (ENP)’ Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2009 Progress Report Ukraine.* COM(2010) 207. Brussel

Europese Commissie (2010b). *List of the EU-Ukraine Association Agenda priorities for 2010* Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/2010association_agenda_priorities_en.pdf

Europese commissie (2010, 10 mei) *Promotion of Human Rights and Democratisation in the EU’s External Relations* Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/human_rights/index_en.htm

Europese Commissie, (2010, 14 mei 2010). *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?* Geraadpleegd op 14 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

Europese commissie (2010, 15 mei) Promoting investment through the Neighbourhood Investment Facility (NIF) Geraadpleegd op 15 mei 2010 op http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regional-cooperation/irc/investment_en.htm

Europese commissie (n.d.) *Compendium by location EIDHR activities 2000-2006*. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op http://ec.europa.eu/europeaid/what/human-rights/documents/updated_report_by_location_en.pdf

Europese investeringsbank (2010, 14 mei). *Financing SMEs in Ukraine: a first*. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://www.eib.org/projects/news/financing-smes-in-ukraine-a-first.htm>

Europese Unie (1998). *Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their memberstates and Ukraine*. Geraadpleegd op 20 februari op <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998D0149:EN:HTML>

Europese Unie (2001). *Country Strategy Paper 2002-2006*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/csp/02_06_en.pdf

Europese Unie (2005). *EU/Ukraine Action Plan*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf

Europese Unie (2003). *National Indicative Programme 2004-2006*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/csp/nip_04_06_en.pdf

Europese Unie (2007). *European Neighbourhood and Partnership instrument Ukraine National Indicative Programme 2007-2010*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_nip_ukraine_en.pdf

Europese unie (2008). *EU - Ukraine Relations MEMO/08/556* Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/556>

Europese Unie (2009) *Eastern Partnership MEMO/09/217*. geraadpleegd op 25 maart 2010 op <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/217&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Europese Unie (2010). *European Neighbourhood and Partnership Instrument Ukraine National Indicative Programme 2011-2013*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_ukraine_en.pdf

Europese Unie (2006). *Principles for the implementation of a governance facility in the ENP*. Geraadpleegd op 10 mei 2010 op http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/governance_facility_en.pdf

Füle, S. (2010). *Address to the 14th European Union-Ukraine Parliamentary Cooperation Committee* SPEECH/10/114

OSCE/ODIHR (2006). *Ukraine parliamentary elections 26 March 2006 Election Observation Mission report*. Warsaw: OSCE

OSCE/ODIHR (2007). *Ukraine Pre-term parliamentary elections OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report*. Warsaw: OSCE.

OSCE/ODIHR (2010). *Ukraine — Presidential Election, Second Round 7 February 2010 Statement of preliminary findings and conclusions*. Kiev: OSCE

Parliamentary Assembly Council of Europe (2003). *Resolution 1346 Honouring of obligations and commitments by Ukraine* Geraadpleegd op 14 mei 2010 op <http://assembly.coe.int//main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA03/ERES1346.htm>

Raad van de Europese Unie (2005). *Press Release 2641st Council meeting General Affairs and External Relations External Relations*. Brussel: Europese Unie. Geraadpleegd op 14 mei 2010 op http://ec.europa.eu/external_relations/gac/date/2005/02_210205_er.pdf

Women's perspective Ukraine (2009). *Towards a Peoples partnership in the ENP Ukraine* Geraadpleegd op 14 mei 2010 op http://www.enpi.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/enp/News_support/Final_report_ENP_Ukraine-eng.pdf